

מיומנו

בצלאל פרחודניק

קסעי יומנו של מהנדס בצלאל פרחודניק, הטובאים כאן, הנם חלקי הראשון, הנמסר כמעט ברציפות, של כתבי־יד מקיף בלשון פולנית (350 עמ' במכונת כתיבה) בשם "תולדות משפחה יהודית בזמן הכבוש הגרמני בפולין".^{*} ברצמבר 1942, לאחר היסול גישו אוטבוצק והמחנות בסביבה, הצליח המחבר להגיע לורשה ומצא מחבוא בדירה של אשה פולנית יחד עם עוד שלושה יהודים ובניהם אמו, כך במאי התחיל פרחודניק לרשום את זכרונותיו בצורת יומן וסיים את כתיבתם ב־19.8.43 הוא יום השנה לרצח אשהו ובתו. ב־19.10 הוסיף המחבר את האפילוג, בו כתב: "בסופו של דבר אינו חשיבות יש לשיבדה אם אשאר בחיים לאחר המלחמה או לא, אני יודע שעלי להאבק ולהתענות. אני יודע שלאחר המלחמה אחיה נהוץ כעד והייתי רוצה להאמין שאוכל להיות נוקם. אך אם זכרונותי כשלעצמם יוכלו למלא חובה זו, אין כבר חשיבות להשארותי אני בחיים...".

"... בימים אלה אסע ל...מאגיסטר" ואמסור לו את יומני, את מרשתי האחרונה...". היומן נותר, מחברו נשרף חי בבונקר אותו גילו הגרמנים בימים האחרונים של המרד הפולני בוורשה.

אני, צאלק פרחודניק, מהנדס־אנרונום, סיפרס ממוצע של משכיל יהודי, מתאר בזה את קורת משפחתי בימי הכיבוש הגרמני, אק זו עבודה ספרותית, אין לי כשרונות ושאיפת בתחום זה. אין זו היסטוריה של יהדות פולין, חסרים לי הנתונים לכך. אין זה ספר־זכרונות שגור של אדם ובני־ביתו, כיוון שהתעלמתי במתכוון מכל מה שנרשא אופי אישי־אינטימי, שהרי ענייני הכלבדי תרא דבר זה. לאמיתו של דבר זהו וידוי, וידוי־חיי, כן, ישר ונאמן, ואולם, להוותי אינני מאמין באלהים ובכפרת־עוונות, למחילת־עוונות יכולתי לזכות מידי אשתי בלבד, אלא, שלו אף יכלה, בהחלט שלא היתה צריכה להעניק לי מחילה זו, ואולם, היא טוב אינה בין החיים. רעייתי נכרתה מקרב החיים עקב הוואנדאליזם הגרמני ובמידה שווה, בשל קלות־ראשי, אין איפוא להתייחס אל זכרונותי כאל וידוי של אדם העומד על סף המוות, אכן, לא אשלה עצמי — במקדס, או במאוחר יהא חלקי עם כל היהודים שברחבי פולין, יובילוני יום אחד לשדה, יצוו לכרות קבר לעצמי, להתפשט, לשכב בתוך הכור ועד מהרה אמות

* ארכיון מורשת D.2.652.

מכדור האקדה. לאחר־מכן תיושר הקרקע. איכר פולני יהרוס את האדמה. ישדד ויורע שיפון. או חיטה. הייתי עד ראייה להריגות כה רבות. עד כי אם אעצום עיני והריני רואה את הריגתי שלי לכל פרטי־פרטיות.

לא אינני מבקש מירוק־שוונותי, שהרי לו אך האמנתי באלוהים, בפרס ובעונש שלאחר המות, בגן־העדן ובגיהנום, כי אז לא הייתי כותב כלל. אראו זייתי מסתפק בידיעה כי כל הגרמנים נידונו להוצלות באש־קטנה בגיהנום.

לצערי אינני יודע להתפלל התאמנה היא ממני והלאה.

מבקש אני מן העולם הדמוקראטי, מן האנגלים, האמריקאנים, הרוסים והיהודים שבארץ־ישראל, שינקמו את נקמת נשינו וילדינו אשר נשרפו חיים בסרבלינקה. לנו לגברים היהודיים, לא יאה ולא מגיע — הספר או נקמה, כיוון שלא בשדה הקרב והתהילה נפלנו, ובנו האשם.

הגני משתוקק אמנם לתאר קורותיהן של כל המשפחות היהודיות בפולין והריני מאמין כי בהשקיפכם מבעד למנסרת קורותי שלי, תוכלו על נקלה לתאר לעצמכם את קורותיהם של כל יהודי פולין, קורותי הם אופייניים משום שלא אוכל להתפאר ביהרון התבונה, או במזל מיוחד שתודות להם הצלחתי יותר מן האחרים.

הו לאו כל מעשי הכסל, כל טעויותיהם של כלל היהודים היו גם מנת חלקי. כל האסונות והטראגדיות שירדו על ראשם, פגעו גם בי.

זוהי על־כן היסטוריה של אחד־סני־רבים. אחד מבין מיליוני האנשים אשר להותם ושלא ברצונם נולדו יהודים.

נולדתי בווארשה כ"ח בספטמבר 1916. הורי היו אנשים פשוטים. בני המעמד הבינוני האמיד. ישרים היו ובעלי זיקה משפחתית מפותחת. הם היו קשורים עד מאוד אל הוריהם ונכונים לכל קורבן חומרי למען ילדיהם. לא בכדי הדגשתי את התיבה — חומרי, הואיל ומעולם לא קשרונו. אחי ואת אחי. קשרי רוח עם הורינו. הם לא היו מסוגלים ואף לא התאמצו להבין לרוח בניהם. דיינו בכך, שכל אחד מאתנו נהחנך בהשפעת בית־הספר, החברים והספרים שקראנו. תוך הרגשת אִיתלות חומרית ובאווירה של חופש ממשי — חופש המחשבה והריבור ביוחד בשנים 1925—1935.

נמניתי על אירגון הציוני־הימני — בית־ד, אשר הטיף לנאולה עצמית ולהקמת מדינה יהודית ריבונית בארץ־ישראל. בכך לא היה כלל משום פגיעה בהרגשתי בפאטריוט פולני. הערצתי את השירה הפולנית ובמיוחד, זו שבתקופת אבדן העצמאות. ראשונה לכל — שירתו של אדם מיצקביץ. שירתו דובבה את לבי, ונתקשרה בעיני בלא משים עם קורותיו של העם היהודי, סברתי כתימותי הרבה, כי הואיל והפולנים דוכאו במשך תקופה ארוכה, ייטיבו להבין לרוחנו. ישתתפו בצערנו ויעזרו בסודת יכולתם. למרות שלא הייתי אדוק במצוות, האמנתי באלוהים וביעודה ההיסטורי של היהדות — תפצת התרבות בקרב העמים. התנאיתי באיינשטיין, כשם שהייתי גאה בשפינוזה ובשאר הגאונים אשר קמו מקרב בני עמנו.

על בעיית האנטישמיות לא נחתי דעתי במיוחד. עזת היתה אמונתי כי עם קידום התרבות וכיבושה החומריים, תיעלם האנטישמיות מאליה, משום שהאנושות כולה צועדת בטוחות לקראת מימוש הסיסטמות הנודעות מימי המשפכה הצרפתית הגדולה: חופש, שוויון ואחווה.

אספתי אל לבי את חרוזיו של המשורר הפולני אסניק :
 „אשר בחרי־אף ייהרס,
 אשר הפשע אותו ינתן
 מעיי חרבות יחדש ויכון
 בכחז תאהבה יתנוסס אלי רום...”

למעשה לא נתקלתי בגילויי האנטישמיות. אם אמנם לא נתקבלתי באוניברסיטת וארשה. הן היה ביכולתי לנסוע לצרפת וללמוד שם במכללת טולוז. זכרונותי מתקופה זו שייכים לנעימים ביותר שבחי. החופש המלא, כיבוד הנולד. חירות הביטוי, ספק הוא אם נתקיימו במידה דומה בכל מדינה אחרת. הצרפתים לא היבבו במיוחד את הפולנים. כסכרם כי רובם הם „בריונים פולניים”. אך גם לכך לא התיחסו ברצינות יתירה. בשנת 1935 לא יכולתי להסביר לצרפתי הממוצע את התבדל שבין „פולני מבטן ולידה”, „יהודי פולני” ו„אזרח פולני”. לדידם נתמצו שתי ההגדרות הראשונות בוו השלישית: „אזרח פולני”.

באזירת חופש זו, תמותות היו בעיני הידיעות כעתונות על דבר המהומות האנטי־שמיות באוניברסיטה הווארשאית. לא יכולתי לתאר לעצמי, כי אפשר לגשת כך, בפשטות, להרביץ ביהודי מוכר, או בלתי מוכר ולעקור את עינו. וזאת רק משום שגולד יהודי. משסיימתי את חוק לימודי בתוצאה: „טוב מאוד, איחולים מאת הועדה הבחנת”, כתבתי דיסרטציה על הנושא — „תרבות הפשטה בפולין”. גם פולני מבטן ומלידה לא היה ברש בעבודתי זו וסן הסקנות שהסקתי מתרבות זו שבפולין.

בנאום התודה. אותו נשאתי ביולי 1937, הודיתי לרקסור, לזקן הסגל ולפרופסורים. לא על הידע שאותו רכשתי במשך שלוש שנות שהותי בטולוז הודיתי, כי אם על כך שלימדוני לחשוב „באזרח הגיוני” ולפתור בעיות מדע על בסיס הידיעות הנרכשות והאינטליגנציה הטבעית. לצערי, הריקנות והמהוננות דיברו אז מגרני. נתפתיתי להאמין, כי למדתי לחשוב ולהסיק מסקנות הגיוניות ואולם משזנקתי לאלה, נוכחתי לדעת עד מה רחוקים הם ממני. כדם יקירי וקרובי שילמתי על היעדר יכולת זו לחשוב באזרח הגיוני, ואולם על כך עוד ידובר להלן.

בשנת 1937 ביקרתי בפאריס בתערוכה העולמית, שנערכה שם וחזרתי לפולין כשתואר המהנדס בכיסי ואנוכי רק בן 21 שנה.

הרף דהיית שירותי הצבאי לשנה נוספת. ההייצבתי כשבוע לאחר שובי, בפני ועדת הגיוס. נבדקתי ונקבע כי בריאותי היא מסוג „אלף” ואולם, פולין היתה אל נכון מעצמה כה אדירה, צבאה חזק כל כך ומשופע קצינים בעלי תארים אקדמאיים, עד כי מצאוני מיותר. למה אחד תחת לשוני: אני, אחי — אף הוא מהנדס, וכל שאר חברי בעלי השכלה גבוהה ותיכונית כלנו קיבלנו תעודה המאשרת כי הננו „מעל לתקן”. נמצא שלא היה זה רצוי שבצבא פולין ישרתו קצינים יהודיים.

אודה, כי לא הצטערתי הרבה, אם כי רציתי למלא באזרח חונן ונאמן את חובותי כלפי המדינה שאיפשרה לי לחיות וליהנות במידה מסויימת מהגנת החוקה ואיחלתי לה כל טוב. ידעתי כי לא ימצא פולני אשר יתן אמן בדברי, אך האמינו נא: בשיגשוגה של פולין ראיתי גם ערובה לשיגשוגי ולהצלחתי שלי. הייתי נאמן להוראותיו של ירמיהו הנביא, אשר יעץ ליהודים שנמצאו בשבי בבל, להתפלל לשלומה של מדינה זו ולא

לאבדנה, למען ייטב גם להם בפריחתה. אכן, נאלץ אנוכי לבסס את מסירותי לפולין, על יסודות גישה חומרנית ואגואיסטית, שהרי אחרת לא יתנו אמן בדברי. וכי מי זה יאמין אם אוסר כי הייתי קשור למדינה הפולנית באורח פן וישר וללא כל חשבון, כי אהבתי את השירה הפולנית והיטבתי להכירה מסרבית המשכילים הפולניים. כי השפה הפולנית היתה לי שפת-אם ובה ביטאתי לראשונה את רגשי אהבתי לנערה אותה אהבתי. הנני מבכר איפוא לעבור על כך בשתיקה.

בחודש אוגוסט, שנת 1938 באתי בברית נשואים עם אננה נוספלד. למן שנת 1932 אהבנו זה את זה. אשתי נמנתה על השותפים בקולנוע. אואזה" שבאוטבוצק, היא לא זכרה כלל את שני הוריה אשר מתו בצעירותם ונתחנכה. יחד עם אחותה ושני אחיה, על-ידי סבתם הזקנה. לאמיתו של דבר, נחנכנו בכוחות עצמם. לאחר עשרים שנות עמל ויסורים תצליחו להקים בנין קולנוע מפואר על המגרש, אותו ירשו מסכם ובדרך זו הגיעו למעמד מכובד. הם רצו להקים גם קולנוע נוסף, אך ראש-העיר שם זאת לאל בסברו כי מוטב שלא יקום כלל ובלבד שהיהודים לא יהיו בעליו. לא אעמד כאן על פרטי הדבר העיקר הוא כי אשתי, אם כי לא זכתה בהשכלה שיטתית ומסודרת, היתה אישה פקוחה ואינטליגנטית עד מאוד.

(זכורני, בעת שהתייצבתי בפני ועדת-הגיוס שאלני הרופא-הסגן, ספק בליג'וב, ספק ברצינות, היש בכוחה של הדיפלומה שנרכשה בחו"ל להעניק לי משרה ממשלתית בפולין, אשר לדעתו, מובטחני כי קל יותר היה להשיג עוד 10 דיפלומות ואעפ"כ לא הייתי זוכה במשרה ממשלתית). הואיל ולא רציתי להתקיים על כספה של אשתי, פתחתי בשותפות עם דודי — גוראלסקי — חנות לחומרי בנין, העסק התפתח יפה והיה בו כדי לקיים אותי ואת אשתי. ההכנסות מן הקולנוע הוקדשו איפוא לריהוטתה המשובח של דירתנו ולתשלום המשכנתא, שנעשתה עוד על-ידי הסב, וכך, מבלי להיות עשיר, הייתי כבר בגיל 22 אדם מאושר, בעל אישה אהובה ועבודה משלו.

אם ישאלוני למה לא נסעתי אז לארץ-ישראל למרות שכצונו חייב הייתי לעשות כן, אשיב:

1. בעטייה של אשתי, במשך עשרים שנה נתייסרה זו לעתים, ברעב וחוסר-כל, אחיה בנו את בית הקולנוע בעצם ידיהם, ואילו היא ואחותה סחבו את הלבנים והצלו את הטיט, וכי במה לא עסקו עד שהחל הקולנוע נושא רווחים? עתה, משהחל עמלם להגיב פרי, לא היו בהם המרץ והכוח להתחיל הכל מחדש — בארץ אחרת.

2. לא סברתי כי אדמת פולין רועדת מתחת לרגלי היהודים ולי אין זכות לשבת בה, שעה שמלאתי חובותי האזרחיות.

אשתי ואני החלטנו כי כעבור זמן-מה ניסע לארץ-ישראל, נרכוש לנו חלקת אדמה ואוכל לעבדה בתורת אגרונום.

די בכך ששנת 1939 הארורה, שנת העננים הכבדים הנסיונות הקשים, מצאנו בעיר מולדתנו, אוטבוצק, שבפולין.

שנת 1939, הגרמנים הודיינו בקצב קדחתני במסגרת הכנוהיהם להיאבק עם העולם כולו, הפולנים? במה עסקו הללו בשנת השקודה המבחן?

מונח לפני, לוח להגנה עצמית לאומית לשנת 1939 בהוצאת "בית הדפוס המרכזי, פוזנאן, כיכר נובוסיסקי מס' 7.

הלוח נמצא לי בדירת הפולנית, שאצלה הנני מסתתר עתה. לאושרי אין היא יודעת

קרוא ובעלה אשר נפל בקרבות, שוב לא יוכל להסביר לה כי היהודי הוא אויבה בנפש של הכנסייה ופולין הגדולה". שכל הרע בפולין הנוכחית, יסודותיו נעוצים ביהדות" וכי אך גרוחק את היהודים מפולין וסזוקתה הנוכחית תחלוף ללא שוב" וכיוצא באלה. אלה הן סיסמאות נפוצות בקרב העם הפולני ואילו עמדותיה של הממשלה הפולנית, זו הממשלה הסכונה בפי העתון, נובי קורניר ווארשאבסקי* בשם: "הממשלה היהודית-פולנית" מה הן: שחיטה מסורתית לצד הרם כלכלי Owszem הגבלות בקבלת סטודנטים ללימוד באוניברסיטה, אי קבלת יהודים למשרות ממשלתיות וכו', למרות זאת התמו היהודים בנפש הפצה על איגרות המלווה-הלאומי ומשפרצה המלחמה גילו נכונות לשאת בכל קורבן להגנת פולין ועלידי כך להגן כמוכן גם על הנשים והטף, שבבתיהם.

לא אתאר בזה את קורות המלחמה, מספיק אם אומר כי נשמעתי לצוו שנתפרסם בראדיו ב־7 בספטמבר 1939, עזבתי את אשתי ויחד עם אבי, אחי ורודי יצאתי בדרך מורחה, עוד בהמצאנו בדרכים ביקש אחי להתנדב לצבא, אך בקשתו הושבה ריקם והוא נצטווה להמשיך עמנו מורחה, מקום שם יגייסו את כלנו.

הדרך שנמשכה שמונה ימים הישאר לעד חרותה בזכרוני, אחווה אידיאלית שררה בין היהודים והפולנים, מה רב היה הכטחון עת צעדנו בלילות בכבישים, כאיזה סאור פנים הקביל האיכר הפולני את פני הפליטים, כולם נקשרו בעבותות האחוה, אהבת המולדת והשנאה לאויב המשותף, המשכנו לכת עד שהרוסים עלו על מתוונות המורה, הם הפתיעונו בהיותנו בסלונים, היא עיר מולדתה של אמי, לדודי היתה כאן דירה מסודרת ומשפחתנו המסועפת קיבלה את פנינו בסבר פנים יפות, לא היה עוד כל טעם להמשיך וללכת, נשארונו עליכן בעיר זו ועקבנו אחר התפתחות המאורעות.

מה היו רגשותיהם של היהודים נוכח כניסת הבולשביקים לשטחי פולין המזרחית? שאלה עדינה היא זה, אך אשתדל להשיב בכנות ולהיות נאמן לאמת, תחילה פרצה שמחה גדולה, מצד אחד פלשו הגרמנים המכריזים השכם וערב כי אחת דתם להשמיד ולהרוג את היהודים, ומן הצד השני נכנסו הרוסים כשסיסמתם: כולם שווים כלפי החוק, וכי היה צורך לעסוק פה בהשחזאות? היהודים עלו ואני ביניהם, אף כי התנגדתי במשך כל ימי חי לקומוניסטים, התפללתי עתה שהבולשביקים יהפסו את כל השטח עד לריסלה, נכון הייתי לאבד את בית-הקולנוע, את העסק שלי וחזילותיו של אבי ובלבד שיינתן לי להיות כאדם חופשי, ללא הגבלות גזעיות.

... אנשים סברו כי אנגליה, כערבה לשלמות גבולותיה של פולין תכריז מלחמה על בריה"מ, משנוכחו לרעת כי לא כן הדבר, הגיעו לידי מסקנה כי הבולשביקים ישארו כאן לתמיד, זוכר אני היטב את דברי דודתי: "אתם (כלומר, היהודים שבשטח דכיבוש הגרמני), גורלכם שפר עד מאוד, לבסוף, יעזבו הגרמנים ופולין העצמאית תקום מחדש, ואילו אנחנו נשאר כבר לצמיתות תחת עול שלטונם של הבולשביקים", עם זאת עלי להעיר כי תחת שלטון הבולשביקים היה מצבה של דודתי וכן גם של כלל היהודים, ספור, אפס"כ שמעתי דעות דומות מפי יהודים רבים.

עובדה היא כי יהודים רבים סאנו לקבל את האזרחות הסובייטית ובעוון זה גורשו לארכנגלסק, היו יהודים שברחו מפני הבולשביקים לזילנה, ולעומת זאת היו יהודים

* בנקשה רבה — Owszem, זהו קיצורו של הביטוי: "הרם כלכלי — בנקשה רבה" — מדיניות שבה נקטה ממשלת פולין לגבי המיזעס היהודי ערב מלחמת העולם השנייה.

שהפקירו בתוהם וברחו אל הבולשביקים. אחת אדע: אין לשעון כי כלל היהודים תמכו בקומוניזם.

חלק ניכר מן הפליטים ביכר לשוב לפולין הישנה. להתיישר במשך תקופה מסוימת תחת עיל הגרמנים עד כי ישובו ימיהם כקדם ובלבד, שלא יישארו לצמיתות ברוסיה. דודי ואחי נשארו בסלונים ואילו אני חזרתי ב־22 באוקטובר לאוטבוצק. אבי חזר לשם רק בחודש מארס 1940. לטולי מצאתי את אשתי ושאר בני המשפחה בריאים ושלמים. בזמן זה צריך היה האדם לבחור להשאיר כאן או ללכת לשם.

ביחס לתוצאותיה הסופיות של המלחמה היתה הערכת היהודים אופיינית ואחידה למראשית המלחמה ועד עצם היום הזה. לא עלה על דעת איש יהודי, כי אכן יזכו הגרמנים לבסוף וישארו להמיד בפולין. כולם, ללא יוצא מן הכלל היו משוכנעים כי פולין תקום מחדש. כשם שהארוקים מאמינים בביאת המשיח, כן האמנו אנו היהודים בתבוסתם הסופית של הגרמנים. לו שאלוני אותה שעה על מה מבוססת אמנתי זו, הייתי בוודאי מתקשה להשיב. עתה הבני יודע כי כל אחד מאמין כמה שהוא רוצה להאמין.

נוכחתי גם לדעת כי האנשים הם ברובם פחדנים אופטימיסטים. לו סברו היהודים כי הגרמנים ישארו לעד בפולין, כי או נאלצו להסיק מכך כי לאורך זמן אין מקום ליהודים לצד הגרמנים והמסקנה האחת והיחידה: בריחה לרוסיה לשם הצלה עצמית. או, הדבר ביתן או עוד להשיג חלף סכומי כסף ניכרים, לארץ־ישראל אפילו לארה"ב. פסיכחה שנייה זרת־גורל היתה והערכת כי המלחמה לא תמשך זמן רב. לכל היותר כמחצית השנה. האמינו בכך יהודים כפולנים. דומה, כל העולם האמין בזאת — עד לנפילת צרפת. לאור מכן, משרחטה אנגליה את הצעות השלום, סברנו כי המלחמה תסתיים לאחר שנה. חלפה שנה, אך אין דבר, שהרי בעוד שנה תסתיים המלחמה ללא ספק, כל פולני כישיכל ישיב אל נכון כי בסתיו או לכל המאוחר באביב תגיע המלחמה אל קיצה.

תמיד ימצא מישהו המנהש בדיוק, ואולם, לפי שעה נמצאים אנו — אוקטובר שנת 1939, האנשים מקווים אך לטוב, בעוד מחצית השנה תסתיים המלחמה, הגרמנים ייטלו ויניחנו לנפשנו.

לעת־עתה שומה עלינו להבטיח עצמנו בדרך כלשהי, יש להפקיד את הסחורה בידי פולנים ולהעביר את המפעלים על שמם! את הכסף צריך להשקיע בנכסים מהשש ירדת ערך המטבע! לתפור מספר חליפות ולהכין בהחלט טוקיים למנעל! לאגור מלאי מזון שיספיק למחצית השנה ולצפות לסיום המלחמה. כזה היה הלך־הרוח הכללי. הרף העובדה כי הגרמנים אסרו על העברת רכוש, נחפזו היהודים להיפטר מחובות המשכנתא והף הכניסו סכומי כסף עצומים לכיסוי חובותיהם בטוסדות האשראי. כל זה על מנת לכסות החובות וכדי שיוכלו להתחיל בחייהם החדשים, עם תום המלחמה, ללא חובות התהייבויות.

אני עצמי סילקתי את שיפור המשכנתא האחרון ע"ח בית־הקולנוע, לתברה לאשראי הכנסתי סכום כסף נכבד ע"ח החובות של אבי אשר טרם חזר מסלונים הייתי מרוצה מעצמי, הרי אלהי התמימים! הקולנוע שבת כמובן מאז ראשית ימי המלחמה, אך משהזרתי לאוטבוצק הצלחתי לסכור חלק סחומרי־הבנין שבמחסני, שטרם החזרנו על־ידי הגרמנים. ידעתי אמנם כי זהו היסולו הסופי של בית־המסחר, משום שלעולם לא ימצאו לי סכומי הכסף הנדרשים לחידושו, אלא שלא הצטערתי על כך, כיוון שלא הכרתי פולני, שאוכל לרשום את העסק על שמו.

סברתי גם כי לאחר המלחמה לא אוכל לנהל את הקולנוע ולטפל בבית-המסחר. מאחר ששני גיסי נהרגו, מיטק הצעיר נפל בקרב ואילו וולף המבוגר יותר נתפס על שהצפין תיבת עם חוסרי-נשף. גילתה זאת הגברת בוקומייסקה, אהובתו של מיכאילס האורסט-קומנדאנט ומסרה זאת למאהבת, וולף נאסר וב-11 בנובמבר 1939 נורו עליידי מיכאילס ביער שרודבורוב. הוא, הסופר אורקה גאכאלניק ויהודי בשם ראנדוניסקי, תחילה היכום ללא רחם, אחר-כך נאלצו לכרות במרידיהם את קברם ורק לאחר מכן ירו בהם. היו אלה שלושת הקורבנות הראשונים של יהודי אוטבוצק. לאחר זמן הבינונו כי הללו מאושרים היו. הם באו לפחות אל קבר ישראל, כיוון שהגרמנים נעתרו לבקשתה של מועצת העיר ולהפצרותיו של הרופא מירוסלאבסקי. משפחותיהם אף הספיקו עוד להציב מצבות על הקברים. לעומת זאת נרעזו שאר היהודים למות מבלי שידע איש היכן טמן אפרם. כיצד התיחסו הגרמנים אל היהודים בראשית ימי המלחמה? יחס זה לא היה אחיד, כי אם שונה בהתאם לתנאים המקומיים. בשטחים שסופחו לרייך השלישי, היה היחס ליהודים רע ביותר. הם גורשו ממרבית העיירות הקטנות והדבר בוצע בצורה הבארבארית ביותר. הגת תיאור הגירוש מנאשלסק. העיירה הוקפה והגרמנים הדיעו כי על כל היהודים להתייצב עם מטענם בכיכר העיר. שם נטלו את רכושם הניסום אל בית-הכנסת. מקום שם עמדו, דחוסים עד אימה במשך 24 שעות תמימות. עם זאת פקדו על אישה אחת שאיחרה לבוא, להתפשט ואילצוה לרקוד ערום וערייה לעיני ההמון. תעלולים מעין זה היו חביבים מאוד על הגרמנים. כעבוד יממה הניסום מבית-הכנסת הובילות כדרך שסובילים עדר בהמות אל תחנת הרכבת. העמיסום בקרונות משא שנחתמו סיד הובילות באשר הובילות במשך שמונה ימים. מבלי שינתן להם דבר מאכל ומשקה. לבסוף נאותו הגרמנים לקבל את הצעת הקהילה הווארשאית אשר פדתה אותם והביאום לגישו וארשה. ילאה העט מלתאר את תלאות האנשים במסע-אימים זה. יתאר לו כל אחד כיכולתו את הגיהנום ששרר בקרונות ההתומים ללא אוכל ומים ובלי בתי-שימוש. ילדים רבים נהנקו ורבים האנשים אשר סחו ברעב ובצמא.

לא נמצאה עיירה, ולו רק אחת, בה יצו הגרמנים על היהודים שיעזבוה בדרך הנראית להם. אותה התמונה ואותו הנהגל הנורו בכל מקום: ריכוז בכיכר העיר, בית-הכנסת, שוד החפצים המטען, קרנות-מסא ונדידה מעיר אחת לעיר אחרת. עלי לתזכיר ולהדגיש, המדובר הוא בחודשים דצמבר-יאנואר 1940. היא תקופת קור עז ביותר.

בתיהם של יהודים רבים נשדדו אנשים רבים נרצחו. לא אעמוד על כך בסירות. נראה לי שדברים אלה אירעו לא על סמך פקודות שניתנו מלמעלה. אלא ביוזמתם של פולקסרויטשה שוחרי שוד וקצינים צמא-ידם שבמקום.

בין בה וכה ברור כי היהודים תושבי העיירות הקטנות נכנסו ראשונים לתופת הרדיפות הנאציות ובמקרה הטוב הגיעו לבסוף לזוארשה ללא חפצים וכסף. נדירים הם המקרים, בהם הצליחו האנשים לחשאיר כסף בידיהם. כיוון שתפרוהו בתוך המלבושים. נמצאו כסובן אנשים זהירים שעזבו את שטח הרייך השלישי מבלי לתכות לגירוש. הללו פנו לרוסיה, או לגנראל-גוברנאמנט. בגנראל-גוברנאמנט לא בוצעו אמנם גירושים. אולם האנשים היו בחד מתמיד, שמא יגורשו פהר, או מחרתיים.

כמובן, שגם כאן הובערו בתי-הכנסת. גזזו וקנים. שדדו דירות, החרימו סחורות ורכוש. התעללו בנשים יהודיות שנחטפו לעבודה בקסרקטינים וכדומה. כל אלה היו חזיונות של יום-יום. לעתים שכיחות נצטוו נערות לשטוף בתהתניהן רצפות ולאחר מכן נאלצו

ללבוש אותן התחתונים הצואים והרטובים על גופן העירום ולצאת לרחוב בסופות הקור של חודש יאנואר.

נמצאו גרמנים, שהתעמרו ביהודים במין וטפור סיחוד. אביא לדוגמה את השיחה הבאה:

מה מקצועך. היהודי ז' — סוחר אנוכי, ואילו אני — מתאגרף אני ז' מיד הונחתה מכה אכזרית וכתוצאה מכך התנפחו עיני הסוחר ויש שירק אל כך ידו אחרות משיניו העקורות.

פעם תפסו קבוצת יהודים ושלחה לעבודה בסיים הפולני. כעבור זמן־מה הופיע גרמני גברתן וסכין ארוכה־ארוכה בידיו. בקפידה בחר לו יהודי אחד והובילו למרתף. כעבור שעה ארוכה חזר הגרמני כשמידיו וטסכינו נוטף דם. שוב עמד ובחר לו במתינות יהודי אחר. משחזר הפעם היו ידיו ואף טרפקיו ספוגי דם. סחזה זה נמשך. עד כי כל היהודים נשתכנעו כי הלה ישחטם במרתף בזה אחר זה. רבים אמרו וידוי. ואחרים מתכים תוך יאוש למותם האולם. משירד אחרון למרתף נזכה לדעת כי הגרמני שוחט שם תרנגולות והיהודים שהורדו על־ידו — מורטים נוצותיהן. ברם, הרדיפות פגעו ביהודים. היהודים בכללם הסתהרו וסחרו בדרך כלשהי תוך פחד סתמיד. יהא זה נכון יותר להגיד כי קמעה־קמעה מכרו רכושם כדי שיוכלו להתקיים.

בערים שספקדיהן היו אנושיים יותר, היו גם התנאים טובים יותר. יש היהודים אף סחרו עם הגרמנים ועשו עסקים לא רעים.

מה היה יחס הפולנים אל היהודים באותם הימים? תאזנה שעל סף המלחמה ובראשיתה חלפה ללא שוב. אעפ"כ אין להגיד כי היחס הפך עויין. למשל, כשהוצא גיסי לתורג. מרד הר"ר פירוסלאבסקי בבכי. כילד קטן ואף השתדל להשיג רשות להביאו לקבר ישראל.

היו אמנם מקרים בהם צעק ההמון: "יודה, יודה" בהורונו לגרמנים על יהודי מסתתר. אבל בדרך־כלל היה היחס נסבל. במקרים רבים דרשו הפולנים, או נכון יותר — הציעו ליהודים, להעביר על שסם את עסקיהם, למסור לידיהם את הדירות על רהיטים שבתן, להפקיד אצלם נכסיהם וכו'. נכון שלא כולם התכוונו סלכתחילה לשים ידם על הרכוש. אשר לאוטבוצק הרי בתשעים ותשעה מקרים למאה, לא קיבלו היהודים כבר כעבור חודש ימים, אף פרוטה מהכנסות מפעליהם. הוא הדבר לגבי דירות, רהיטים וכו'.

הפולנים לא חסכו דברי השתתפות בצער היהודים ועם זאת התאמץ כל אחד לקבל לידיו כחוק עסק, או רכוש יהודי, מבלי שיעזור בגרמנים. יהודים רבים הלכו כמובן שולל אחרי הדברים הנאים וחתמו בנפש־חפצה על הסכמים שונים, שאך מעט מן המעט מהם כוודו לאחר־זמן.

קרו אמנם גם מקרים של השתלטות בכוח הזרוע. כגון בשעה שקאליגובסקי זרק את קירשנבאום מן המאפייה של הלה, כדי ליטול אותה לעצמו. ואולם בשל כך זכה לגינוי מצד כל הפולנים, כמעט. אירעו גם מקרים מצחיקים, אך אופייניים למנטאליות הפולנית. למשל, שעה שהגרמנים שדדו את הגות הסידקית של קרוננברג, פנתה הגברת פאפצ'אקובה — אשת קצין פולני וסטרויטית נלהבת בעיני עצמה — אל שכנה קרוננברג, השדרד ואמרה בוו הלשון: "מה חבל כי דוסק (כנה בן ה־14) איננו עכשיו בבית, ודאי היה מקבל קצת חפצים מיד הגרמנים..."

ואולם, אם נתעלם ממקרים ספוראדיים, היותם היה, כאמור, בדרך-כלל נסבל ופרוטקציונאלי, כל איש התפאר בפני רעהו בגישתו הפאטריוטית. זוכר אני שיחה שהתנהלה ביני לבין יאן דמבוסקי אשר שימש כשומר בחווילה של אבי. יאן, שהיה איכר פשוט, גיחן כפי הנראה בחוש פוליטי מפותח, כיוון שכבר ב־3 בספטמבר 1939 ערק מן הצבא. משחזר, החל מזלזל בהוראותיה של אמי לגבי החווילה.

משחזרתי לאוטבוצק נפגשתי עימו והרי תוכן שיחתנו כלשונה: — תסבור אתה יאן, כי העולם ישוב עוד ויתקיים כתיקונו? — בטח, שכן! — גו ופולין, התשוב עוד להיות עצמאית? — ודאי שכן. — ואבי, יאן, כלום ישוב עוד להיות הבעל של חווילתו? — בטח שכן! — וכי לא יזכור אבי איך התיחסת אל אמי בעת המלחמה? — שמע־נא אדוני, למה זה שתקה אמך ולא הגיבה וכי אינה יודעת כי בור ונסיל אנוכי? —

הוא היטיב אמנם דרכיו לאחר שיחה זו, אך זה לא מנע בעדו לקבל כעבור מחצית השנה משרת שומר אצל האורטס־קומנדנט דאן — שליכט, לשדוד בלי הפוגות את יהודי הגיטו, להפוס בימי האקציות יהודים ברובע הפולני ולהסגירם לידי הוואנדרטים. (בערים שסופחו לרייך השלישי, מקום שם וגירוש היה צפוי כל יום, ביקשו הפולנים לקנות רכוש יהודי בפרוטות, שהרי בין כך יקחו זאת מכס הגרמנים...) הערכת הכיבוש הגרמני, שונה היתה בעיני הפולנים מזו שבעיני היהודים ואופיינית עד מאוד. הנני יכול להגיד בבטחה שכ־60% מן היהודים הסתירו שטרות כסף של 500 לוחים, בהנחה שערכם המלא יחזור עוד וספק הוא אם נמצא 1% של פולנים, אשר נהגו כך. צחוק הגורל הוא, אך עובדה היא כי היהודים האמינו בפולין ובשיקורסקי, הרבה יותר מן הפולנים שמבטן הלידה).

שומה עלי להודות: בעת ההיא האמנתי בעיקרי־אמונה נפוצים ומקובלים על הכל, מותו הטראגי של גיסי דיכא אותי עד מאוד, אך קנאתי בו על שהשאיר אחריו בן שגולד ב־21 באוקטובר 1939 והיה רק בן 3 שבועות ביום מות אביו, הודחינו, אשתי ואני עם פולחן האבות של הסינים ובמה שכרוך בכך — הרצון להעמיד צאצאים. דבר זה מאפשר אף לאדם השטוט להגיד: „אותי אין להכחיד“, נוסף על כך סברנו, כי לנשים ולילדים לא יאונה כל רע, והרי גם המלחמה תסתיים בקרוב, אשתי נכנסה להריון, חשבנו כי לעת הלידה הצפוייה באוגוסט 1940, לא יהיה עוד בפולין כל זכר לגרמנים.

הואיל והחרמת הרהיטים הלכה ותכפת, השכרתי דירתי לאלכוביץ' — המעקל־שטטעם בית־הדין העירוני, סברתי כי הוא ואשתו הם שומרי־חוק, אנשים אצילים, בעלי כבוד־עצמי ופאטריוטים פולניים כנים ומסורים, השכרתי להם איפוא את דירתי המרוהטת — חינם אין כסף וללא כל חוות־מסרתי להם גם חלק מן המצעים, לא זו בלבד, אלא שסמכתי על דברתם וסיפרתי להם בסוד, כי בעליית־הגג שמורים דברי־ערך משלי ומשל כל בני המשפחה, המזה אולי הדבר לאור מה שנתרחש אחרי־כן, אך הם החזירו לי הכל, לאתר זמן. אם אמנם נמצאו החפצים משומשים עד מאוד, הרי זו תוצאה מכך, שעד לימי המלחמה לא היה לה לגבי אלכומוביץ' מושג כלשהו בהנהלת משק־בית, היא הוסיפה ובילתה את זמנה הפנוי בליטוד השפה האנגלית, תוך ציפיה לבוא המשתררים דוברי אנגלית.

חלפו התודשים דצמבר ויאנואר, הגרמנים אסרו על היהודים לנסוע ברכבות, סקרו עליהם לענוד סרטים מיוחדים, אירגנו יודנראטים וציווים להרשם לעבודות־כפיה, אולי סוזר הרבר, אך פעטים היהודים שעקרו ממקומם בימים ההם נסעו למקומות אחרים

כדי להופיע ולחיות שם כפולנים. ברובם היו היהודים אדישים ושחיינפשו ורק התגונים ביותר, מבין המכובדים שבהם, לא ששו להצטרף אל היוזמרים.

למרות שגם לי היתה האפשרות לקבל משרת סקיד ביוזמראט, לא הזדנתי לבקש זאת לעצמי. לא רציתי לשרת את הגרמנים. בינתיים החזרנו הכסאות שבבית הקולנוע. מתחרנו ראדלינסקי, קיבל רשיון להעביר את מכונת ההקרנה לקולנוע שלו והבנין עצמו הפך סחסן תבואות של הקואופרטיב האזורי. עם זאת לא מנע הדבר מנשיא החברה צ'ארנצקי והדירקטור ארדמאן, שיבקשו כי אכרות עממם חוזו, כיוון שלא רצו לרכוש את הבנין בלי הסכמתו. הם לא אבו, כך אמרו לי — „לעשוק אורח פולני“.

ב־19 באוגוסט 1940 ילדה רעייתי בת יפהיה, שנתכנתה בשם עטליה, או אטושקה. קטנות היתה נאה וכל המשפחה שמחה בה. יהדיו ערכנו חכניות לעתיד, כיצד נחנכה ואיך תגדל.

בחודשים יולי-אוגוסט החל משלוח יהודים למחנות-העבודה, רובם נשלחו לאיוור ולבלין. מקום שם הוקמו מחנות תחת סיקורם של אנשי ה־ס.ס.

לא כל יהודי נשלח למחנות. היוזמראט היה אחראי למשלוחים, העשירים פרו אפוא עצמם בכסף ואילו העניים נאלצו לעבוד. במחנות נתחוללו דברים גוראים. קשה להאמין במה שסיפרו לי חברי. נתתי אמון בדבריהם רק לאחר שהראו לי תצלום של נערימבר, בחור יפה-תואר ואינטליגנטי. עתה נשקפו אלי פני אדם מנוון, שמקומו לא יכירנו אלא בבית-משוגעים.

מה שהוגו דיק — איש הארבייטס־אסט עשה ליהודים בטרם ישלחם למחנות, דומה השטן עצמו יזכיר לו זאת, שהרי נמצא הוא עתה ללא ספק בידיו.

חלף הקיץ, הגיע חודש נובמבר ונתפרסמה הפקודה כי החל מן 1.12.40, ירוכזו היהודים בגיטו, יותר ליהודים להבנים את כל רכושם. יוקם יוזמראט ותאורגן משטרה יהודית. כמו כן מותר לצאת מן הגיטו ולטייל ברובע הפולני, פרט ליום א' וז'.

כולם כמעט הלכו שולל אחר ההבטחות הנאות ורק אחוז מבוטל של יהודים היפשו להם מפלט. אפילו יהודיות שנישאו לגויים, עברו ונשתכנו עם ילדיהן בגיטו. אכן, קל מאוד היה להכנס לשם, אך לצאת היה כבר בלתי אפשרי. נכנסתי גם אני והתגוררתי ברחוב פודמיסקה מס 14, בחדר אותו שכרתי מידי מי שהיה כרטיסן בקולנוע, מכרתי את רהיטי, אך את החפצים היקרים יותר החזקתי אצל אלכימוביץ, שעבר לגור בחווילתו של אבי. גם את החווילה קיבל על ריהוטה המלא. הכינותי מלאי מזון וחומרי הסקה לחודשי החורף, הואיל ולשם כך עקרתי אורנים אחדים שליד הקולנוע, גונתי נמרצות על-ידי סגן ראש-העיר — צ'ארנצקו. „הייתכן הדבר — טען, שאזרח העיר ועוד נוסף על כך מהנדס אנדזנום, יעקור עצים“ „דומה הדבר — אמר, לעקירת שיניים בריאות חזקות“, ואמנע גם לי היה הבל הדבר גרם לי כאב לב לא מרעט. אבי סירב לעקור אורנים והסתפק בעצי שיטת אחרים, הגדלים מחדש.

הנני כותב כאן על זוטות, כדי להבליט באיזו מידה האמינו היהודים כי עוד ישונה ובמהרה, למשכניהם ויחיו בהם כאנשים חופשיים.

הגיטו נפתח בצורה תמימה ביותר ולא היה מנודד, אפשר היה לצאת ולהכנס. שחח היה נרחב למדי ולא הורגש מחסור בדירות ובמזון. האולם, קמעה-קמעה הוקמה הגדר סביב-ב, היציאה נאסרה על היהודים וכל המטר הוראה זו — אחת דתו למות.

בתקופה הראשונה נתקיימה אפילו הוראה זו על גבי הגייר בלבד. סחר החליפין נמשך ופרח. היהודים מכרו את כל חפציהם. אמנם בעד הליפה שלימה יכולת כבר להשיג במאי, או ביוני 1941 רק 3, ולפרקים רק 2 ממ"ק תפוא"ד ובכל זאת התקיימו איכשהו. נוכח התמשכות המלחמה ולמען להבטיח את עצמי מן המצודים והמשלוח למחנות הצטרפתי בפברואר 1941 אל משטרת הגיטו. אחד הדברים החיוביים, לפי מושגי הימים החם, היה בכך כי הגרמנים לא הסתובבו בגיטו. השוד וההחרמות פסקו. משנזקקו הגרמנים לדבריהם, פנו אל היהודים וזה סיפק מבוקשם. כיוון שכך, החזרתי את חפצי השמורים אצל אלכיטוביץ' וכל אשר לי נמצא עמדי. בחדר זה הקטן, שבו נתחנכה עטליה שלי, ביליתי בשלושה יחסית את ימות החורף והקיץ של שנת 1941. אני ורעייתי הסכנו ספינו כדי שילדה לא יחסר דבר. היא זכתה לטיפול מלכותי ממש, ובמזון משוכח. לעולם לא תסארגנה לבדה בבית. וכך נתפרחה והפריחה תקוות לגבי העתיד.

כאן עלי להודות כי בעת המלחמה נשתנה במידה מסוימת אופיים של היהודים. החיים בגיטו היו מוזרים למדי. לא חסר כאן דבר. בכסף יכולת להשיג הכל. מבריה"מ הגיעו תבילות מזון משובחות בשביל קרובי משפחה. העשיר חי, שנה ואכל לשובע. התלבש כראוי ולא חשש כלל משילוחו למחנות. תמיד יכלו לפדות עצמם בכסף. ואילו העניים היו נפוחי כפן וגורעו לעיני האנשים. מרעב, פרצו מניפות טיפוס. המוני אנשים נדבקו בו. הלן ומתו. נתפתחו הלך-רוח ואווירה, שבהם שאפו כולם לבלות את המלחמה. הם ובני משפחתם, לחיות בטוב ולמכור עד כמה שאפשר פחות מחפציהם ורכושם. היו אמנם מוסדות-סעד לעניים, מטבחים לבתי-התומות, אלא שלא עמדו על רמה גאוה. הציבור בכללו הסתכן עם מראה האנשים הנפוחים והנודעים מרעב. ועבר על כך לסדר-יומו. בימים החם עבדו יהודים רבים בקסקרטיני הגרמנים וזכו ליחס הוגן למדי. נתגבשה הדעה כי הגרמנים מתחשבים יפה לפרעל היהודי וטומים רק את העשירים. היתה זו אשליה נוספת אשר עלתה בזוי מאות אלפי יהודים אם כי היא מופצת על-ידי הגרמנים בהתמדה כמעט עד עצם היום הזה. אמנם כיום אין להם עוד צורך להונות. כיוון שרצחו כבר את הפועל היהודי האחרון.

... מה היה יחסם של הפולנים אל היהודים בשנת 1941? בדרך כלל הורעו היחסים עד מאוד. ראשית, משום שהיהודים מנהלים ענייניהם באורח עצמאי, בה בשעה שהדבר נשלל מן הפולנים. עסקי היהודים ובתיהם עברו כבר בלאו הכי לידי הנהלות פולניות ומסחבר. כי אפשר להתקיים גם בלעדיהם. מצויות צרים, שבהן אין כבר יהודים ומצב הפולנים הוא שפיר. שנית, היהודים משחיתים את בתי הפולנים התפוסים על-ידם בגיטו. העניים שבהם כורתים בלילות את העצים שבחצרות. כל עירייה שואלת את עצמה, כלום לא ייטב להם לפולנים אם יגרשו את היהודים. ישארו אז הרהיטים המלבושים... מוטב, שילכו להם.

וכך נשלחו בקשות ללא ספור אל הקרייה-האופסטאנים ובהן נתבקשו בהכנעה, להרוץ את היהודים מעריהם. עיר פלוגית היא עיר-מרפא ואילו עיר פלמונית משמשת מרכז תעשייתי ובשל היהודים משתוללות בהן מגיפות, קיימת התייקרות וספסרות, גניבות וכו'. כלום אדע את כל הנימוקים בהם השתמשו ראשי העיריות? מן הרין לשאול על כך את באדוטסקי — ראש עיריית אוטבוצק. שהצטיין בהגשת בקשות מסוג זה וללא ליאות. אחת ברח ללא ספק: הגרמנים ידעו כי הפולנים לא יתנגדו להשמדת היהודים. להיטך הם עוד יסייעו בידיהם על מנת לרשת את שארית הונם.

והיהודים. מה עושים היהודים בשעה שעננים כה כבדים מתקשרים מעל ראשיהם? הם מוסיפים לחיות בשקט יחסי, אינם עוסקים במיוחד בפוליטיקה, העתונים אפילו משעממים במקצת, לאמיתו של דבר, אין לך זמן לכך, כל אחד נאלץ להגדיר ללחם, לתפואר, המלחמה? הרי ידוע שיהיה טוב, במוקדם, או במאוחר ינחלו הגרמנים תבוסה. שני יהודים נפגשים ברחוב — „מה נשמע?“ — שואל האחד, — „יהיה טוב?“ — משיב השני ואף לדרכו. אין אמנם כל תקנה לאופטימיזם היהודי, המשטרה היהודית, אם כי שלטונה הוא בלתי סוגבל, מתחשבת בדעת־הקהל, הן לא יימצא מי שירצה כי יתלווה לאחר המלחמה וכבר מצויים אנשים המאיימים, כי יבואו־חשבוך לאחר המלחמה. בינתיים חיים כולם בשלום, איש־איש שקוע בדאגה להשגת לחמו.

חג המולד 1942.

ארור תאריך זה בהיסטוריה, היתה זו שנה אשר מחקה כבסחי יד את הישגיה של התרבות האנושית כולה, שנה שבה הוצאה תעודת־יושר לכל האינסטינקטים הפראיים והסאדיסטיים של בני־האדם, הגה משמשת וקרבה שנה זו. לפנינו חג המולד של שנת 1942. אם כי היהודים אינם הוגנים ביום זה, הרי הם מברכים איש את אחיו, הבעל את אשתו, האמהות את ילדיהם והילדים את הוריהם בברכה: „מי יתן ונחיה בשנה זו ואף נזכה המלחמה תגיע אל קיצה“. להוותנו לא שמע אלהים לתחינות היהודים והאיחולים כמעט וכולם הרשמו לאל.

תחילה פושטות שמועות סתמיות, היהודים נותנים ואינם נותנים בהן אמן. עליך לראות זאת כמו עיניך כדי שתחיה באפשרות קיום דברים מעין אלה במאה העשרים. השמועה אומרת כי בסלונים העיר, ריכזו הגרמנים בכיכר העיר 14,000 * אנשים — גברים, נשים וטף והמיתו את כולם במכתות־יריה.

אמרו נא אתם האנשים, הייתכן להאמין בדברים שכאלה?

לירות בנשים וטף על לא עוון בכפם וכך בפשטות, לאור היום?

את הפרשעת המנוולת ביותר, אמור הרי להוציא להורג אם מתברר שהיא הרה והרי כאן מדובר ברצח ילדים קטנים, היכן זה יימצאו האנשים, אבות־משפחה אשר יעזו לטון סכונת־יריה לעבר ילדים הסרי מגן? איה דעת־הקהל של העולם התרבותי? היכן הם אנשי המדע, הסופרים, הפרופסורים? כיצד זה מסוגל העולם להחשות? אין זאת אלא שאין אמת בדברים הללו.

ואולם הידיעות מגיעות בזו אחר זו וכל אחת איומה מקודמתה.

בווילנה נרצחו 60,000 אישי, בבאראנוביץ' — 20,000. האנשים טוב אינם מבינים דבר, אך הם נותנים אמן בידיעות, איננו עשויים להמחיש לעצמנו, שיום אחד יבואו וירצחו את ילדתי בת השנתיים, שעדיין כמעט ואינה יודעת לדבר, אך ורק משום שנולדה להורים יהודיים, בסופו של דבר מצאנו הסבר — היהודים נרצחו שם, כיוון שחיו אזרחים סובייטיים ולחמו אל נכון נגד הגרמנים. לנו לא יקרה דבר מעין זה, שהרי הננו אזרחי הגנרל־גוברנאמנט, ועוד, שם קיים מצב־מלחמה ואילו אצלנו — מינהל אזרחי, טרגדיה גדולה מזו בהכרתם הקרתנית של תושבי אוטבוצק, היא העובדה כי ביאגור

* כל המספרים בהם נוקט המחבר אינם מדויקים, לא היה ניתן באותם הימים לקבל בניסו מספרים נתונים מדויקים על גישו אחר.

נתפסו כאן 200 אנשים בריאים וחזקים (החולים נפסלו עליידי הרופאים) ונשלחו למחנה העונשין בטרבלינקה. הם עונו קשות ונרצחו ורק 15 מביניהם נותרו בחיים. בעיני יהודי אוטבוצק מתמצה בכך הטראגדיה כולה. לאושרנו סיפקה משטרת הגיטו את המשלוח. היא שיגרה כמובן את העניים ביותר. נמצאים אנשים מרוצים. הואיל והצליחו לפרות עצמם מן המשלוח. אחרים — קרובי המשולחים — נשבעים לנקום במשטרה היהודית. כמובן שהמדובר היא בנקמה לאחר שהמלחמה תסתיים. העיר היא סמועה. ובינתיים אין יום. בו לא יירו יהודים אחדים בעוון יציאה מן הגיטו. הם נרצחים בו במקום וללא משפט ונקברים בשדה. רק לעתים נדירות מרזיב מישגו עוז בנפשו לצאת מן הגיטו. הפחד מחלחל בעמקי הלבבות. במטרה. שרק להם היא נהירה מחדיירים הגרמנים למחנותיהם של היהודים את ההכרה. כי עזיבת הגיטו. כמות כהליכה לקראת מוות בטוח. והשיבה בגיטו? מהו העונש הצפוי על כך? שאלה זו מחייב לשאול עצמו כל יהודי משכיל הרואה את הנולד. שמא גם על כך צפוי עונש מוות?

אפריל 1942. חג הפסח השמת.

בהתאם ליכולתם מתכוננים היהודים בערים השונות לחוג את חג הפסח. העניים יותר מבינים תפחיראדסה. אחרים מבינים מלאי לחם לשמונה ימים. לפתע. כרעם ביום בהיר. מגיעות הידיעות מלובלין. מה ארע בלובלין? שואלים כל היהודים והאמה מחלחלת בליבם. לפי שעה איש אינו יודע להשיב על כך. לבסוף עוברות טפה לאוזן שמועות שונות. שמועה אחת אומרת כי כל יהודי לובלין גורשו ורק חלק קטן מן היהודים המועילים (קרי: העשירים. מוסיף כל אחד בליבו) הושארו לעבודה במאידאנק עלייד לובלין. לפי גרסות אחרות נעשו שם דברים איומים. רבים עד מאד נהרגו. התינוקות ראשיהם הותנו אל מדרכות הרחוב וכו'. לא נמצא אף יהודי. או יודנראט. שיחקור את הטראגדיה שנתחוללה בלובלין. מה קרה לתושבים? האמנם הוכלו מורחה. לעבודה? אם כן. מה היה גורל הזקנים והטף? האמנם נרצחו. אם כן. מדוע? באיזו דרך נעשה הדבר? כלום היה זה מקרה. או אקציה מתוכננת? הותנו. איש לא הציג שאלות אלה. לאמיתו של דבר נכונה המימרה: "על מה שהעין לא תראה. לא ידאב הלב". הן עלינו יהודי אוטבוצק עוברת עתה. טראגדיה משלנו. נתבענו לתת 400 איש לעבודה. וסן הפרספקטיבה שלי ברינע זה. לא נראה הדבר כטראגדיה ואולם אותה שעה היא שהסתירה מעינינו את טראגדיה לובלין. כשם שחירח מאפיל על השמש הגדולה ממנו פי כמה וכמה.

מניין ימצאו לנו 400 איש לעבודה?

אני אינני יכול. כמובן ללכת. שהרי עובד אני במשטרה.

אני. ביודנראט. אני. אחי עובד במשטרה.

אני לא אוכל ללכת כיוון שעלי לדאוג לעסקים שלי.

ואילו אני לא אלך. יש לאל ידי לתרום 1000 זהובים למשטרה.

מאורעות לובלין נשתכחו כליל. המשטרה חוטפת ביום ובלילה. הם חוטפים. משחררים מקבלים כופר נפש. התכונה רבת. לבסוף נשלחים 400 איש לקארצ'ב. עתה הכל מרוצים. מרוצים ומובסחים. קרונברג — מפקד המשטרה — מרוצה הואיל ושוחח אישית עם הקרייזר האאוטסטאן והציל את העיר. בהודמנות זו מילא כיסיו ואף שילח למחנה מספר אנשים הנונים. אך בלתי רצויים לו.

העיר מרובה כיוון שתחזות למגורשי קארצ'ב לא יוכלו הגרמנים לגרש את כלל היהודים מאוטבוצק, שהרי לא ימצא מי שישלח מזון נוסף לקארצ'ב ויכבס את בגדי הפועלים.

הקרייז'האופטמאן מרובה, ודאי הדבר (לדעת היהודים, כמוכן) שעתה לא יאונה כל רע לתושבי אוטבוצק.

ואילו אתם, בני משפחותיהם של המגורשים, הורים, נשים ואמהות לילדים קטנים, עוצו לכם עצה ככל שידכם משגת, אנו, אין ביכלתנו לעשות דבר, מחשבות מפעין אלה התרוצצו במחחתינו.

עתה לא אדע הלצחוק אם לבכות לזכר תמימותנו, ואולם אז...

דומה שגם נביאי הועם והתוכחה, בעלי המנטאליות היהודית, לא היו עשירים לחזות את התפתחות המאורעות, לכך דרוש, בהחלט, דם הוגי.

חלף מאי, גם יוני חלף, אט"אט נרגעות הרהרות, חיי היהודים לעת המלחמה משולים לגלגל בתארצתו, הכל חייבים לעבוד ולהשתכר לקיומם, לתשלום מסים ליוזנראט ולמשטרת, הן מן החכרה לספק פרוות לאדונים שליכט ודיו, בותנות משי וקר, למשטרה היהודית דרושים אופניים ומקיים, והזינדרטריה מקבלת דורונות יקרים, מן תדין לדאוג למעבה הסניטארי של העיר ולהוציא תעודות-זהות חדשות, הגרמנים החליטו כי כל יעודי חייב להצטייד עד ה'1.1.43 בתעודת-זהות חדשה, מוכרחים איפוא לכתוב לערים רחוקות על מנת להשיג תעודות לידה וניירות רשמיים, שונים, היום איננו מספיק עזר כדי ביצוע העבודה הרבה ואין תימה שאין זמן לפוליטיקה ולבחירת פני הדברים.

נשוב עתה לדרך במעשי שלי, מה עשיתי אני במשך אותה התקופה? למען האמת: לא כלום, לא עסקתי בחטיפה, כי אין זה יאה לאדם שכמותי, מה יאמרו הכריות? הרי לא היתה לי גם נטייה ספורטיבית" הדרושה לכך, עלי ועל חברי אברהם ווילנדרוף הוטל לבנות את "מס תלחם", לקבלו מידי האוסים היהודיים ולספקו למשטרת הגיטו ולפקידי הגיטרפוליציי, משכורתית היתה צנועה ואכן מכרת, אָמנם בצער רב, חלק מחפצי, וכך חלף יום אחר יום, שבוע אחר שבוע.

יולי 1942.

מה מעשיהם של הגרמנים? מדעניהם העמדו בפני בעיה, שבני תפוחת רגילים לא יוכלו למצוא לה פתרון, ואולם אין לך דבר שהוא מעל יכולתם של בני העם הגרמני, הוא עמו של ניציה, בעלי תרבות וציביליזציה גבוהים ביותר.

זו הבעיה הסבוכה: באיזו דרך להכחיד את היהודים שבגנראל-גוברנאמנט מבלי לתותיר שריד ופליט, ואת בתנאים הבאים:

- (א) לבל יתמצאו ריבינו כי נגור עליהם דין מוות.
- (ב) לבל יתגנונו.
- (ג) שיועסק בכך מספר זעום ככל האפשר של גרמנים.
- (ד) שהיהודים בעצמם יסייעו בביצוע העבודה המלוכלכת.
- (ה) שהגיסאות הספונים יגוקו כהלכה.
- (ו) שהיהודים ידאגו לקבורת מתיהם.
- (ז) שכל נכסי דניידי שבוחב, בתכשיטים, בדולארים וכו', יפלו לידי הגרמנים.
- (ח) שתושבי כל עיר ועיירה קטנה, יהיו משוכנעים כי הם, אינם באים בהשבח".

(ט) שכל יהודי עשיר, או בעל השפעה ישתכנע, שלא בו המדובר.
 (י) שהמגורשים לא יבינו כי טובילים אותם לקראת המוות.
 י"א) שלא ישתללו, כי אם ישארו בהעדר הכרה עד לרגע האחרון ממש.
 י"ב) שהמצא האפשרות לנצל גופותיהם של 3 מיליון איש להפקת חומרי-בלם יקר-ערך.
 למשל, זיבול אורגאני, או להשתמש בשומן הטבעי לעיבודים כימיים, שהרי אין להשאיר סימן וזכר של בתי קברות.
 י"ג) למנוע מן היהודים כל אפשרות של הצלה ברובע הפולני.

אכן בעיה קשה וסבוכה: לרצוח שלושה מיליון אנשים, לעקור אותם מהשורש, לכאורה לא ימצא הפתרון לכך. ואולם השטן בכבודו ובעצמו יכול היה לשבח את הגרמנים ולהעניק להם את הצטיינות על תכניהם ובפרט על ביצועה במסירות ובמדוקדק, אלא אם כן היה נכלם על כי הגרמנים עלו עליו באכזריות ובערמה.

... המילון היהודי נתעשר בביטויים חדשים: „אנו משמשים לשמלך“ (נעורת); „אנו עולים הולכים בדרך היעלים“; „גועדנו לסבון“, וכו'. כולם מדברים כך, אך איש אינו מוסר לעצמו דריח על משמעותן האמיתית, האיומה של המלים הללו.

מה מסקנות חייבים להסיק יהודי ערי-השדה מן האקציה שבורשה?
 אנשי המדע הגרמנים דאגו לכך שבעוד מועד ושמים לאל את האפשרות לחשוב באורח עצמאי ולהסיק מסקנות מחויבות המציאות.

שלא במתכוון כביכול, ספקים הם להם חומר למסקנות רצויות (יעלו נא היהודים ויחשבו כי הכמים הם ורואים את הנולד). ד"ר רופרכט — הקרייזר-האופטמאן של גליל וורשה, ששגר פקודה ליוזגראטים באוטבוצק, פאלניצה, לגיונוב, וולומין, יארוב וראדזיסין, כי שופה עליהם להמציא לידיו „עד ה'2 ביולי 1942, רשימה מפורטת של החייטים, הסנדלרים, עובדי-מתכת, רצענים וחשמלאים, שיועברו לוורשה, כדי להשתלב בתהליך הייצור“.

הוא אינו שוכח להוסיף שיש לצרף רשימה מלאה של כלי-העבודה, שברשותם, לשמע סקודה זו צוהלת כל וורשה, שמוחים גם היהודים שבערי השדה. מצב הגרמנים הוא כבי רע. חסרים להם פועלים ובפרט בעלי-סקצוע, לא יאונה כל רע למעסקים ב„שופים“, מה עוד שפומדים להביא אנשים נוספים על משפחותיהם ומטענם, הגרמנים יודעים אל נכון, שאם תגורשנה המשפחות, יסרבו הפועלים לעבוד, העבודה תושבת במפעלים ולא יהא מנוס מתבוסה.

סנדלרים בעלי חוש הוטור, מלגלגים לשאר התושבים ואומרים: ראו גם ראו: הן הורגלתם לחסיה בפנינו כי „סנדלר ומכליב — לא נחשב עוד כאיש“ והנה עתה אנו — הסנדלרים החייטים — נציל בעמלנו את העיר כולה.

מי שאיננו בעל-סקצוע יודע נאמנה כי הוא לא יגורש בסרם יגורשו בעלי-המקצוע, המועד יכול להיות קשור אוטומאטית, יום או יומיים לאחר גירושם של הללו, אך ודאי שלא לפניהם, אלה שיקולים של היהודים ועוד יש מי האומר כי זהו עם פיקח ונבון ואין דוגמתו.

הוי התמימות האנושית, שלא תדע כל סייג!
 לעצמו של דבר, לא סכלות ותמימות הן הסמכותיות לאנשים השקפה זו, או אחרת. אמנם הבלתי מעורער של היהודים בהישגי התרבות של המאה העשרים היא המונעת מהם

להבין את המנטאליות של הזונים שמשחרים לדם. בניגוד לכל עקרונות האנושות הנצרות. האמון הזה מכה את היהודים בסטוריים והופכם כסילים ללא תקנה. אינני משתומם ולא אגוד להם. כיוון שרק מי שהשטן איזוה לו משכן בפשו. מסוגל לחזות מראש את התפתחות המאורעות.

סגן־משנה המפורסם — ליפטר — המסונה על הונדארטריה באזור ורשה. מופיע על בימתה של אוטבוצק. הוא טובע. שקרונברג יספק לו ולחבר מרעיו מתנות יקרות־ערך. חלף התבטחה כי אוטבוצק אינה באה בתשכון. בלית ברירה — מבטיח הוא — אם אָמנם תגיע בזמן מן הזמנים פקודה מעין זו. יקדים ויחידע לקרונברג והדברים יסתדרו איכשהו. אין הוא מפרש. אך רומז בבירור. כי אפשר להסתדר עמו לגבי כל דבר. ודי לחכימא ברפיוא היודנראטים מגישים לקרייד־האופטטמאנים בקשות לפתיחת שופים. בולמוס העבודה משתלט על כל היהודים שבגראל־גוברנאמנט. הכול נכונים לעבוד 12 ואפילו 16 שעות ביממה וללא תשלום ובלבד. שישאירום במקומם. איש אינו מעמיד כמובן תנאי זה אך הוא מוכן מאליו.

לאחר דחיות רבות. אי כשהון תלמות לבבות. נעתרים פקידי הארכייסט־אטמים והקרייד־האופטטמאנים. (באדיבותם כי רבה) לבקשות. סוכן סאליו שלא עשו זאת מבלי לקבל תחילה שלמונים הראויים לשמם. לבסוף מתקבלים הרשיונות. משה לארן נסטרים שמתחתם של גרמנים סכובדים אשר התמו על ההרשאות. תאחד נמנה על ה־ס.ס. השני חבר ב־ס.א. ואילו הלה — הוא האיש מספר 5 ברום המפלגות של המפלגה הנאצית. חוששני כי שעה שהיהודים קבלו את עשרת הדברות לא עלו כפי שנצטוהו עתה בהתקבל הרשיונות לפתיחת השופים. מה עוד שלאוטבוצק החלו מגיעים קרונות שלמים של בלואי מלבושים הצריכים כביסה.

שורו היהודים וראו למה מצפים סכס הגרמנים. הנשים היהודיות. נשתכח כלל מליבן כי תמיד היו שוכרות לעצמן כובסות מקצועיות ובלא שים־לב למאניקיר המטופח של אצבעותיהן. גרשמות הן בהמוניהן לעבודה בשופ לכביסה. שמחה ללא סייג גואה ומתפשטת : מצויים סמרטוטים. יקומו שופים. נעבוד ונשאר במקומותינו. ורשה נשכחת כליל. בשביל שופ הננרות. עומד להגיע בקרוב קרון עצים. ליד מסילה צדדית מכשירים היהודים כמו ידיהם מגרש לאחסון העצים. הם מגדרים אותו יפה. כדי למנוע את גניבת לחות־העץ. כולם עובדים בהתלהבות ומלאי תקווה לגבי העתיד. המגרש סוכן לקליטת המטען ואולם בה בשעה שהיהודים בטוחים כי המגרש נועד להכיל את העצים שיובאו בקרונות. יודעים הגרמנים את יעודו האמיתי : לשמש מקום ריכוז ליהודים. בו יוטענו בקרונות שיעדם הוא ... כזו היתה תגובתם של המוני היהודים על המתרחש בורשה. אך מה חשב הפרט היהודי ? באותם הימים היו מקובלות על הכל כמה וכמה מוטכמות (כידוע. המוטכמות אינן צריכות הוכחה כלשהי. הן מוכיחות את אמיתות עצמן) :

(1) למשטרה לא נשקפת כל סכנה. אחיהם של המשרתים בה מקנאים בהם. קרונברג עורך רשימה מפורטת של השוטרים על בני משפחותיהם — הורים, נשים וילדים ובטוח יעבירה לארכייסט־אטמ. מצווה הוא להשלים ולהוסיף. על כל צרה שלא תבוא. גם מקצוע אזרחי. באין ברירה אחרת. טייעץ הוא לתרשם כשוליי־חייטים.

(2) פקידי היודנראט מוכתמים אף הם.

(3) העובדים בשופים הריחם בחירי הגורל. בזכותם יש צורך ביודנראט ובמשטרה

יתרנית.

4) העשירים? וכי זקוקים הם לדאגת הזולת? העשיר מאז ומעולם עץ לו עצה ומצא דרך להסתדר.

הקיים גם מצא אחר? אין כל טעם לעבור לעיר אחרת, שהרי גם שם ייתכן גירוש ובוודאי שטוב יותר להמצא בעיר, שבה הנך סכיר את השוטרים ואת כלל תושבי המקום. במאחר מגיעים יהודים להכרה, כי היטיבו עשות לו עזבו את הנגראל-נוברנאמנט והגרו חוצה לארץ, למשל לשוויץ. אלא ששום „מאכער“ המסוגל לסדר נסיעה לשוויץ לא הופיע באופק ועיכ נשארה בבחינת שאיפה כמוסה הנכספת. הללו שאינם בטוחים כי יעברו את הסלקציה, מכינים לעצמם מחבוא לימי האקציה, אם תבוא. דעת הקהל בטוחה כי מי שיצליח להסתתר ביוטה הראשון של האקציה, יוכל להופיע למחרת היום על פני השטח, וישאר במקום.

רק שתי משפחות נעלמו בימים ההם מאוסבוזק באורח מסתורי. השמועה אמרה כי נסעו לשוויץ, כיום הנני משוכנע כי שכרו להן דירות ברובע הפולני של וורשה. לאמיתו של דבר כל היתרונות היו בידיהן: קשרים מצויינים, כסף ומראה ארי.

הפולנים מרבים עתה לבקר בניטו. אחדים מבקשים לקנות חפצים שונים בזיל-הזול והריחם מסבירים: „בין כה וכה תשאירו הכל כשיתחיל הגירוש“, השוערת — סטפאנובה דמצ'וק — אשה שלמעשה גדלה ונתחנכה יחד עם אשתי, מגיעה אלינו בריצה, לא, היא לא באה להודיע כי במקרה הצורך נוכל לסמוך אליה, היא רומזת ברורות שאיננו כבר אלא מתים המחלבים עדיין, ואם כן, מיהו שצריך לרשת אותנו ולקבל למשל את מצעינו? — שואלת היא ב„תמימות“, אין ספק שהיא היורשת הרצויה, כיוון שמכירה היא אותנו שנים כה רבות ומתחבבת אותנו עד מאד. מלאת השתוממות וחרון מסתלקת היא, משום שנתנו לה רק הצאית שחורה, כדי להפטר ממנה.

יש המסכימים באדיבותם הרבה לשמור אצלם את הפצי היהודים, אחדים אף מבייחים להצפין אצלם לעת הצורך את בעלי החפצים עצמם. איש כמעט לא חשב כי הדרך הפשוטה ביותר היא להצטייד בהעדות-זהות פולנית, או בטקרה הגרוע ביותר בתעודת לידה בלבד, ולעקור לשכונה הפולנית, הכוונה היא, כמובן לגבי גברים ונשים בעלי הוות נאותה, ואילו על הצורך להצטייד בכל מחיר בנשק ולמכור את חיינו ביוקר, לא נמצא, ולו גם אדם אחד, שיתן דעתו על כך.

להוותנו פעלו שלוש שנות השבי את פעולתן, להעדר תכונה לעקור ולהסתתר ברובע הפולני היו סיבות כנוסף על העובדה שאיש לא מסר לעצמו דו"ח על חומרת-המצב: א) הדגדרסריה הצליחה להחדיר בתודעתם של היהודים את ההנחה כי עזיבת הגיטו, כטוח כמות בטוח; ב) אם ניתן עוד להתחבא ולהסתתר מעיני הוואנדארטים, הרי מצויים פולנים רבים שישדדום וימסרום לידיהם בנפש-חפצה, והפולנים מבחינים הרי על נקלה בין יהודי לבין פולני.

לא אחוזה כאן דעה הצדקו היהודים, או שחשדו בפולנים על לא עוון בכפם, נעמד עוד על כך בפרקים הבאים.

מה עשיתי אני באותם הימים? למעשה, פחות משלא-כלום, דעתי היתה, כי בלי שום לב למתחווה בעולם, הייב האדם להיות כרגיל, כלומר, לעבוד, להשתכר כדי מחייתו, לשמור על נקיונו ונקיון הבית, הן שוטר אנוכי ואף נמנה על החשובים שביניהם.

מינוי הוא — רצדת הלחם והגני גם ידידו האישי של קרוננברג, משום כך הייתי שקט ובוטח לכבי עצמי וביחס לגורל משפחתי, עם זאת השבתי לא

פעם, שהיה טוב לו אטוּסקה בתי, ילדה בלונדינית וכחולת עיניים, היא בסה"כ בת שנתיים. היתה מוצאת מחסה אצל פולנים. נכון הייתי לשלם מראש בעד שנת חינוך, כיוון שללא ספק תסתיים המלחמה באותו פרק זמן (אגדה נאה, לא כן?). אין ספק כי במקרה שאני ואשתי ניספּה, יאמצו הפולנים, שהרי הילדה תשאר היורשת היחידה לרכוש ניכר בדלא-ניידי.

מרבית היהודים סברו אָמנם בעת ההיא כי גורל הילדים צריך להיות כגורל הוריהם ואין להשאיר ילדים יתומים משני ההורים. דעתי הייתה אחרת. סברתי שאם תמצא בתי בידיים טובות, תזכה בחינוך טוב והרכוש יאפשר לה לאחראמכן אי תלות כלכלית באהרים ועל-כן עוד תזכה ותראה חיים טובים. הרברים היו נכונים ומחושבים היטב ואף היו סיכויים להגשמת התכנית לו אך בוצעה במהירות וללא דחיות. העקרון המדריך בחיים צריך להיות: „עשה מיד את הניתן לעשות“ ולא זה האומר — „אין דבר, אין לך דבר שיברח. עדיין זמן רב לפני“ — כפי שהיה שגור בפי מאן ומתמיד.

פניתי אל אליטוביץ' שהצרכתי כאדם הגון וישר וכה הרבה טובות עשיתי עמו. בקשתיו שיסדר את בתי ליד משפחה, שבלובלין, הבטחתי כמובן, לקיים כל הבטחה שיבטיח בשמי ביחס לתשלום. הוא הבטיח לנסוע ללובלין והגיה כי הדבר יסתדר על נקלה. נפרדתי ממנו בהרגשה תמימה שבתי מתגוררת כבר למעשה הרחק ממקום הסכנה. אני מניח כי אליטוביץ' התכוון אָמנם בכנות לעזור לי. אך אל נכון הניאתהו אשתו מלבצע את הדבר, ואולם מכאן ועד להרגשת חובה להודיע לי, שאין לסמוך על הסידור הנידון, לחשוב כי הסדור הוא בחיים ומורה, נו, רבותי וכי מי זה יקפיד בימים אלה על כגון דא ביחס ליהודי?

אותה שעה ישבתי בניטו וציפיתי לסידור החיובי של העניין. כמובן, שבאותו הזמן לא העלה איש על דעתו את האפשרות לפרסם מודעה בעתון, ואולם שוחחתי עם אשתי בדבר מסירת ילדתנו לבית יתומים פולני. מצאנו שנינו כי יקרה לנו ילדתנו היא מסופחת ומסופקת במידה, שדבר זה איננו בא בחשבון. הן לא מסרנו לעצמנו דריח מה איננו וקרובה היא הסכנה וכי רק „ניתוח קיסרי“ טידי, עשוי עוד להציל חיי יהודים.

אשר לתעודת-זהות פולנית, לא נהתי בכך אמון. הוותי היתה הוותו של אינטליגנט יהודי טיפוסי. מראה פני אשתי, נתקבל אָמנם על הדעת, לאחר שינויים מסויימים כגון צביעת השיער, היא ביקשה איפוא, שאסדר לה תעודת-זהות, בשום פנים לא הבינה את אדישותי בענין זה נוכח סכנת הגירוש ואמרה כי מתארת היא לעצמה ישא את מה שעבר על אחיה בלילה שלפני הוצאתו להורג, ולכן רוצה היא להציל את נפשה. התייחסתי באדישות לדברים אלה, לא רצייתי אפילו להאזין להם, כיוון שהרעילו את דמי. לו הית בידי כסף מזומן, ייתכן והייתי דואג להשגת התעודה, למען תגיה לי סרס, אלא שלשם כך הייתי צריך למכור את חליפתי ואת מעילי העשוי מאריג אנגלי משובח, חבל היה לי עליהם. האמנתי במוסכמות שמניותם לציל ולא הרגשתי כלל בסכנת הקרבה. הו אלי, אימתי אוכל לכפר על פשע זה?!

15 באוגוסט, יצאתי ביום שבת זה לפני הצהריים מן הבית, התגוררתי ליד גבול הגיטו, סמוך למעבר שברחוב וואורסקה, ליד המחסום עמד במקרה פולני מוכר ושוחח עם יהודי אחד. הפולני היה מאגיסטר (מוסמך למשפטים) שהכרתיו באוקטובר 1940. הוא כיהן אז ומכהן גם כיום, כפקיד ממשלתי באוטובוצק, נתנתי מאז לבקר בביתו אחת

לשבוע ולעתים — אחת לחודש. עפ"ר נסבו שיהותינו על המדיניות. מכיון שהזמנתיו פעם לבקר בביתי בניטו ולהתכבד בלכיבות והוא. עקב טרדות משפחתיות. ההיחס בקרירות להזמנתי. פסקתי אף אני לבקרו.

לא אדע מה היתה דעתו עלי. אבל אני הערכתיו כבעל-נימוסים נאים ופטרויו ישר ונאמן. אדם שאפשר לסמוך עליו לעת צרה. נכון לעזור לזולת וללא חשבונות רבים. הערכות אלה היו יותר בבחינת ניהוש אינסטינקטיבי. הואיל והיכרותנו היתה קצרה למדי. אלמלא השתתי להעליבו הייתי אומר כי למרות שפולני הוא מבטן ולידה. הרי ניתן בכל התכונות החיוביות שבאופי היהודי. הערכה מעין זו מעידה בלי ספק על קנאותי הלאומית ובפרט שבימינו אלה זהו עלבון שקשה לשאתו. נפנשנו בלכביות רבה והוא אף לגלג עלי באמרו כי לבריטי הטרוני אינו מעיד כלל על כך שמלחמה מתחוללת בעולם והריני תושב בגיטה. מייד נטש גיטה זו ושאל מדוע אנו היהודים הננו כה שווי-נפש? למה איננו עושים דבר? נדהמתי לשמע דבריו בהיותי משוכנע. שאין מה לעשות. לאתר-מכן נפרדנו לשלום. משפגשתי ברחוב את אנקה המטיילת עם הילדה. שאלתייה אם לא כראי להוטינו אלינו ולמסור לו לשמירה מזוודה עם חפצים שונים. היא הביעה סיד הסכמתה. אך ביקשה לדחות את הדבר ליום המחרת. שבתי איפוא אל המחסום. מקום שם נמצא עדיין המאגיסטר ובקשתיו לבוא ביום השני בשעה 5 לאותו המקום עצמו. הוא הסכים ללא הסוס. אך ביקשני. שאשוב להודיענו טלפונית על קיום הפגישה. היה זה תנאי פעוט וללא משמעות כלשהי. אך מה טראגיות היו תוצאותיו!

יום א' ה' 16 באוגוסט.

בבית נערכה כביסה כללית. משפטימה הכוכסת עבודתה ניקתה אשתי את הדירה וציפתה את המצעים. אותו יום טיפחתי בילדתי וכל היום עבר עלינו בעבודה.

יום ב' ה' 17 באוגוסט.

הלך הרוחות שבאוטבוצק הורע עד מאד. אחרים מן העשירים. מברשתנים במקצועם. עקרו מכאן וחזרו לוורשה. אין זאת אלא שנתברר כי האקציה בוורשה מגיעה אל קיצת ואוטבוצק עלתה על הפרק. חזרתי הביחה מתוך ועצבני. שלא בכונה הערתי את ילדתי. שישנה אותה שעה. אשתי גערה בי על כך ואף אני לא טמנתי לשוני בצלחת. פרצה מריבה ובהודמנות זו שמעתי דברים מאד בלתי נעימים. אנקה השמיעה דברי נבואה קטלניים. אם כי ודאי שלא ידעה עד מה חזות היא בעליל את העלול אָמנם להתרחש. היא טענה ששום טובה לא תצטח לה ממני ומן העובדה שהנני משתכר כדי מחייתי. הרכה בגדים לה. שיכלה למכרם ולחיות אפילו בטוב יותר. ברור לה שלבסוף תנטוש כל אלה ותגורש. לא סידרתי לה תעודות ואינני דואג לעתידה וכר וכר. טרקתי את הדלת ויצאתי החוצה וכמובן שעניין הזמנתו של המאגיסטר בטלפון. נשתכח מלבי כליל.

זכר אני את דברי הנבואה של אנקה. כאילו קרה זה רק עתה. בעצמה רבה חודרים הם ומנסרים בטוחי. אם ביום ואם בלילה הנני שומע את קולה הרם בוקע מן העולם ההוא. לאמור: .אתה הוא האשם! בעטייך אבדנוי ואולי אנקה אשר אהבה אותי מאד והייתה לי לאשה. שאין טובה ממנה. סלחה לי ומבקשת שאני לפחות אשאר בחיים. אני היחידי שאזכרנה. אכבד את זכרתי ואציב לה מצבה. — כלום אפשר לכפר על עוונות על ידי הצבת מצביה? אם נותרתי בחיים הרי זה כוודאי למען יכבד עונשי ואתענה

בייסורי־תשובה בטרם אמות. אכן, אמת הדבר כי אנו מקנאים עתה באותם היהודים אשר מתו בהפגזות הראשונות ובטיפוס, או שנרצחו זה מכבר. הם לכל הפחות התענו פחות. הרי כבר נאמר, שיום יבוא והחיים יקנאו במתים.

יום ג' ה' 18 באוגוסט.

יום נאה ושטוף שמש. שקט שורר בעיר. לפתע, בשעה 1 אחר־צנתעוררה בחלה. ברחוב רצות נשים הצועקות שיש להסתיר מיד את הילדים וכו'.

מה קרה? מסתבר, שלאוטבוצק הגיע רב־סרן בראנד, המשמש כפי הנראה מפקדה של יחידת הגירוש. הוא ביקש לקבל לידיו את תכנית הנישואים. עם זאת מינה (ללא כל יסוד חוקי, לדעתם התמימה של יהודי אוטבוצק) את קרוננברג כנשיא היודנראט והרי זה מעשה בלתי חוקי. משום שהדבר הוא בסמכותו של הקרייז־האופטמאן.

נוסף על כך ציווה לפרק את בתי החומר וכלבנים המפורקות להקים חומה מסביב לגיטו. כל זה יש לבצע תוך 24 שעות. בראנד סקר עוד את המגרש, שנועד לשוט הנגרים הנסע לו.

האווירה בניטו נעכרה עד מאד. איש אינו מתייחס ברצינות לפקודה בדבר הקמת החומה. שהרי הדבר אינן ניתן כלל לביצוע, ואולם ברור לכל כי הגירוש יבוצע אמנם. אלא שאין ידע מתי וכיצד ייעשה. כלום יהיה זה גירוש חלקי? מי יבצע את הסלקציה? כלום מנבאים עתה לגירוש. אך כל איש מסיק מסקנות אחרות.

ראשית לכל מה דעתו של קרוננברג מפקד הגיטו־פוליציי?

עוד לפני שבוע קיבל קרוננברג מכתב מאת ריקנר — מי שהיה מן מפקד המשטרה באוטבוצק אך שולח בינואר 1942 בשל עיון כלשהו. הוא ועוד 200 יהודים, לסחנת־העונשין טרבלינקה ס. 1. מכל הקבוצה הזו נשארו אך 15 איש. בעלי מקצוע מסדרגות ראשונה, שנשאו על שום מה חן בעיני הגרמנים וזכו בחסדיהם. הם עבדו וחיו שם בדרך כלשהי. לא זו בלבד, אלא שבליחיות איש ה.ס.ס. הגיע ריקנר בחודש מאי לאוטבוצק, נפגש עם אשתו וחזר. בטרם יחזור, טרב לטפר על הנעשה בטרבלינקה. לאחר זמן הגיע ריקנר שנית לאוטבוצק ועמו משאית. הוא נטל את נשותיהם וילדיהם של בעלי המקצוע, על מטענם והובילם לקלוסוב — עיירה הסמוכה לטרבלינקה. במכתבו ביקש ריקנר מאת קרוננברג, שיזהיר את יהודי אוטבוצק בפני הסכנה האורכת. בחששו שהמכתב לא הגיע לתעניתו, התקשר ריקנר טלפונית ביום השישי ה' 14 באוגוסט, כביכול למען הזמין מסמרים הדרושים בטרבלינקה. משאישר קרוננברג את דבר קבלת המכתב, נתפתחה השיחה הטלפונית הבאה:

ריקנר: «ברור לך איפוא מה עליך לעשות?» — ודאי, השיב קרוננברג — יודע אנוכי, אלא שאין חקר למחשבות האדם. ריקנר מצא כי מחובתו להזהיר את תושבי הגיטו ואילו קרוננברג סבר כי מחובתו למנוע אנדרלמוסיה, כיוון שאם תפרוץ מגושה המונית, ישא הוא באחריות ואם ישרור סדר, לא נשקפת לו סכנה כלשהי. אם גילה לו בראנד שהגירוש יתקיים למחרת ואם לאו, עובדה היא שקרוננברג ידע את העיתוי, הואיל ומסר זאת בסוד לאחד השוטרים שעמו היה מיוחד. הוא ציווה על הספר לבוא למחרת בשעה 6 בבוקר אל ביתו, כדי לגלח אותו וציפה כשלווה לבאות. קרוננברג סקר על השוטרים, שידאגו לכך שנסותיהם תתייצבנה למחרת בשעה 6 בבוקר בשום המכבסה ותעמודנה

ליד הגיגות. המדובר היא רק בעבודה למראית־עין, כיוון שהשופ לא היה עוד מוכן וטרם סודרה גם המשאבה בבאר־מים הסמוכה.

פקידי היודנראט התרכזו עם נשותיהם וילדיהם בבניין היודנראט.

החייטים הלכו לשופ שלהם, בו נמצאו כבר סכנות, אך איש לא ידע מה יעשה שם. משום שהגרמנים לא סיפקו עדיין את האריגים, גם הסברשתנים פנו לשופ שלהם, תוך ציפייה לחוסר־הגלם. הנגרים הסתובבו ליד מכותת ההקצעה וחיכו לבור קרונות־העצים. וההמתן? אין ואת אלא שהאנשים חיכו לנס, שהרי למיום הראשון של הכיבוש הגרמני, היו יהודי אוטבוצק בפתח מתמיד מפני הגירוש.

כל שואה היסטורית יש מי תחזה אותה מראש, סימנים שונים בשמים מזהירים את האוכלוסין מפני הסכנה, אלא שאך לעתים רחוקות נותן בהם מאן דהוא אימון. כך קרה גם באוטבוצק, כאשר יצא דיק בקיץ לחופשתו, הפליט כלאחר־יד, כי בשוכו לא ימצא כבר אף יהודי באוטבוצק, גם פראנק, המפקח הגרמני של מחנה־קארצ'ב, גילה שמץ מן הלזט, עוד בחודש מאי אמר לפועלים, שהם בלבד ישארו עם משפחותיהם באוטבוצק ואף דרש שיערכו רשימה מפורטת של בני־ביתם, תחילה לא התיחסו ברצינות לדבריו, עתה, נוכח פני הסכנה, היו בני משפחותיהם של 400 תעובדים שבקארצ'ב, שלווים, הן שמותיהם נמצאים בידי פראנק עצמו אשר נטל מרצונו העצמי את האחריות עליהם וערב לשלומם. מה עוד שהמפקח פראנק הוא אחיו של האיש הפומד בראש הנגראל־גוברנאמנט כולו, כמעט כל התושבים ניחשו כי הגירוש יבוצע ביום ג' ה'18 באוגוסט, אם כי רק מתיר סספר ידעו זאת אל נכון ושמרו את הדבר בסוד, ואולם יכולני להגיד בבטחה שלפחות 75% מן התושבים היו שלווים ובטוחים כי להם אין הדבר נוגע כלל, חלק מכין 25% הנותרים עזבו בלילה את אוטבוצק, בחלקם חיפשו להם מסתור במרתפים והשאר ציפו ללא מעש להתפתחות המאורעות.

תנו כבוד ותחילה לגאון הגרמני, שהרי הוא בלבד הצליח להונות את האנשים ולהוליכם שולל, להביאם למצב של בלבול המוני, עד כי נצטופפו מכששים בצפותם לתלייתיהם ואף לא ניסו להסתתר, להיפך — נצטופפו עזרים־עדרים, כדי לחסוך מן התליינים את עבודת הריכוד.

מעניינת למדי היא תופעה אחרת של הסכלות־ההמנית, למרות, שכמעט כולם היו בטוחים כי ישארו במקום, הכינו להם תרמילי־גב דחוסים וכבדים, מה חשבנו כנפשנו באותו הזמן? אינני מסוגל כלל לענות על שאלה זו, הן לא ייתכן כלל לברוח עם התרמילים לגיטאות אחרים, שהרי כבדים הם יתר על המידה וכל איש שיקרה בדרכנו, ידע מיד כי יהודי הוא הבורח, ושמא ארזנו התרמילים, כדי לקחתם במקרה הרע ביותר, לקרונות? בל נשכח שאף יהודי לא ידע אל נכון את יעדת הטופי של הרכבת.

כיום, לאחר נסיוני במשך השנה האחרונה, יש לי הסבר משלי לתופעה זו, הסבר אבסורדאלי, אך סאמין אני בו אמונה שלמה: חיתה זו עצת־אחיתופל של הגרמנים עצמם, להם בלבד חיה הדבר רצוי, וזאת משתי סיבות, בדרך זו נטל כל איש עמו את חפציו הטובים ביותר וחפר את כל רכושו בבגדים: זהב, דולארים וניירות־ערך, התרמילים הגיעו היטב לטרבלינקה ולא היה כל צורך למיין את הבגדים ולהפריד את הראויים לשימוש טן הבלואים, כל איש נטל עמו את בגדיו המשובחים ביותר, הללו שלא ארוז, השאירו הכל בבתיהם חסכו מן הגרמנים את מלאכת האריוה, אכן, תיאטרון־כובות, אך מה איום וטראגי הוא תיאטרון זה!

איך זה קרה שהיהודים שירדו לסוף דעתם של הגרמנים, ביצעו בכל זאת את ההוראות. במיוחדם בטוחים כי למען עצמם הם טורחים ולהבטחת עתידם, כיצד הצליחו הגרמנים להטיל רצונם זה על היהודים ולהשיאם לזאת — דבר זה ישאר לנצח בתחום סודותי: המקצועיים של השטן.

חזרתי מן הקומיסאריון וטילפנתי מיד אל המוסמך־למשפטים. נדברתי להפנש עמו בשעה 5 ליד המחסום. משהופיע בשעה היעודה ניגשנו לדירתו. אני ואשתי סיפרנו לו על המצב. כסוכן מנקודת ראותנו אנו באותה השעה אמרנו, שבוודאי לא נשקפת לנו כל סכנה. אלא שהיינו רוצים לסדר את בתנו הקטנה מחוץ לניטה. הבטחתי למסור לו חפצים בשווי של 25 אלף זחובים בתורת ערבון לתשלום בעד חינוכה ואפילו יקרה לנו דבר־מה, יספיק סכום זה לחינוכה. "שהרי המלחמה תסתיים בקרוב", נוסף על כך מסרנו לו מזוודה עם חפצים לשמירה. מזוודתי היתה גדולה מדי על־כן החלפתייה בזו של דודתי. עשיתי כן לא משום שלא נתתי בו אמון ולא רציתי למסור לירוי חפצים נוספים, אלא שלא רציתי להכביד עליו ולא לצו לסחוב מזוודה כה כבדה.

המאגיסטר רצה להביא תשובתו כעבור ימים אחדים. אך אני ביקשתיו שיבוא כבר למחרת היום כיוון — כך אמרתי — מן ההכרח להודרני. מסרתי לו במתנה עפרון עשוי כסף ובשביל אחותו, שלא הכרתיה כלל, בקבוק מי־בושם מהוצרת שאנל. הייתי מעניק לו ברצון מתנות יקרות יותר. אך חששתי פן ייעלב. בענין זה אָסנמ לא טעיתי, כאילו היה זה היום, וזכר אני את הרגע בו העברתי מעל לחוטי התיל את המזוודה. המאגיסטר נטלה, שם אותה על אופניו ונסע לדרכו. פתאום נתעורר בי רגש מנבא רעות. רציתי לשוב ולקרוא לו. מדוע? אף אני לא ידעתי זאת. אולי רציתי לבקש שיתווך מיד כדי שאמסור לו מזוודה נוספת, ושמא התכוונתי, שיקח מיד את ילדתי ואם לא ימצא לה מקום, יחזירנה לנו כעבור ימים אחדים. במשך רגע הרגשתי כאב צורב בקרבי ואי שקט פנימי. שאין לו פשר. בינתיים התרחק האיש עד שנעלם מעיני. חזרתי הביתה. ארוננו תרמילי־גב, דהסנו לתוכם כל מה שניתן לדחוס חזרתי העירה על סגת לסדר עם ויילנדורף את ענייני היום־יומיים של "רעדה הלחם". קיבלנו את הקטנה בטחנה שהונעה בכוח החשמל העברנוה לאופת, כדי שישתמש בו לאפייה למחרת היום. מה תפלה היא. אך מה רבה האמת האצורה במיטרה השגורה: "מה יביא לי בכנפיו היום הראשון — הרחר תרנגול־הודי, — ובשבת הותו ראשר".

מה שעשהה אשתי בזמן העדרי מן הבית, לא סיפרה לי דבר, רק כעבור חודש ימים נודע לי מפי שוטר־צלם כי היא באה אליו וביקשה שיכין לה תצלום לתעודת זהות חדשה והוא הבטיח למסרו לידיה ביום הרביעי.

קבוצה בת 50 פולנים ידעה בדיוק על העומד להתרחש למחרת היום. לפנות־ערב נתקבלה במטרה הפולנית הוראה טלפונית, שיחמינו ליום הרביעי ה־19 באוגוסט. לשעה 7 בערב, 50 קרונות־משא, כדי להסיע את יהודי אוטבוצק, כמרכז נצטוו לערוך בשעה שבע בבוקר מספק כללי של השוטרים הפולנים, על מנת שיוכלו להשתתף בנירוש היהודים. הידיעה בדבר הגירוש נשארה בנדר סוד, אך דבר קיום המפקד נודע ליהודים, השוטרים הפולנים הרגיזום בטענה כי זהו מספק שגרתי ורק מקרה הוא שהוא יתקיים הפעם ביום הרביעי.

השוטרים הפולנים ניצלו את הידיעה שבידם, לדבר אחד בלבד. סיד קמו החזירו לעצמם כל בגד או זוג נעליים, שהזמינו אצל בעלי-המלאכה היהודיים, ואפילו לא נשלטה עדיין המלאכה. אין לך דבר העשוי להצדיק התנהגותה זו של המשטרה הפולנית. עפ"ר מצאה המשטרה לנכון להודיע לתושבים על הגירוש הצפוי, אך לא כן סברו השוטרים שבאוטברצק. במשך שלוש שנים המימות מצצו הללו דמם של היהודים. עסקו וגבו מס קבע מן השוחטים, האופים, המברייחים ומכל יהודי עשיר. שהצפין חלק מן הסחורה, בה סחר לפני המלחמה. כל נשכח כי כל מה שעשו היהודים בעת המלחמה, היה בהכרח בלתי ליגאלי, כיוון שהכול נאסר עליהם. ניתן היה איפוא להיטפל לכל דבר: מניין לכם תפוחי-האדמה? מאין בא הלחם? איפה הם השדות הנורעים שיפון חיטה? אם אמנם בנמצא הם, איך הנכם טוחנים? מאין בא הברד? וכך נתקיימו השוטרים הפולנים, שלכאורה אסור היה להם להכנס לתוך הגיטו, על השבוע היהודים והם אף חיו בטוב, לא אבוא אליהם בסרונות. ברור הדבר, שלא יכלו להתקיים לעת המלחמה, נוכח ירידת ערך הכסף, על משכורתם בלבד, ואולם, העובדה כי לא עשו עם היהודים חסד של אמת ולא הזהירום מפני הגירוש, יזכר להם לדראון עולם.

לדידי אשמים הם במות היהודים, לא פחות מן הרוצחים הגרמנים עצמם. היו אמנם מקרים נדירים ששוטרים פולנים הודיעו למכריהם היהודיים על הצומד להתרחש, אך השביעום בהן-צדק לכל יעבירו את הידיעה לאחרים.

אני יודע למשל, כי הסמל פיטראש הזהיר את הנחלת בית-החולים, זופובקה ותודות לכך ניצלו אנשים אחדים. אחרים, שלא היו להם האפשרויות להינצל, או שלא היה להם תאומץ לנוס ולנסות, איבדו-עצמם-לדעת באותו הלילה על-ידי בליעה ציאן-קאלי, במידה מסוימת חייב אני להוציא מן הכלל גם את מפקד משטרת אוטברצק — טארהלביץ, הוא לא נתקיים בעת המלחמה על שוחד ששטח מן היהודים, מובטחני שלא תמצא בביתו כל חפץ שנלקח מן היהודים, כמעט ולא נכנס לגיטו, אף לא לאחר חיסולו ומעולם לא סטר יהודי לידי הגרמנים. אין לי ספק כי ליבו דאב על גורל היהודים, אך הרף התנהגותו תאצילה עקרונית, לא אוכל לשבח את, התבודדותו המזהרת במנדל השן של העקרונות, טוב היה לו הלכו שאר השוטרים הפולנים בעקבותיו ונהגו כמותו, ואולם חייב היה האיש, למלא את תפקידו המוסרי ולהזהיר את היהודים על הצפוי להם, ולו גם באמצעות אדם אחר, על מנת לא להעמיד עצמו בסכנה, ואולם הוא לא עשה כן.

קרב הלילה, ליל שימורים הוא זה לכל היהודים בלי יוצא מן הכלל, מסתובבים הם בחוצות העיר, מהססים ואינם יודעים מה יעשו, פרשטות שמועות דמיוניות, כי השוטרים הפולנים תקיפו כבר את העיר וכמה מאות איש נאסרו בעוון עזיבת הגיטו, הם יירו למחרת היום, כרוחות רפאים טובבים האנשים ברחובות בליל זה הכהיר והחמים של חודש אוגוסט, בכח האטאביזם והתרגל שהוחדר לדמם מאז ילדותם, נגשים וטאופים לעבודתם, משל לא ארבה להם סכנה מיידית, הם מכינים לחם שחור ולבן בשביל התושבים ולהסניות לילדים, לפנות בוקר מתחוללת, נדידת העמים, ממש, האנשים מצטופפים ליד בנין המשטרה, היודנראט, המכבסה, השופטים השונים וכיוצא באלה.

ואילו אשמדאי מסתכל על כל זה, מביט על הבורות וצוחק בלבו, כפי שלא צחק מעולם, הרי, מה רבה העזרה שהיהודים, "החכמים" מגישים לגרמנים, כדי לחסוך מהם כל צמל ומאמץ! נוכח התנועה הרבה ברחובות, הערנו ב"4 לפנות בוקר את אטושיקה ויחד עם

דודתי צ'רנה ומוליק, בנה בן התשע, הלכנו אל בית הורי, שהתגוררו בקרבת בית-המשטרה. הואיל וסחבנו עמנו גם את תרסילי-הגב, הנענו לשם כל עוד רוחנו בנו. הורי לא נמצאו בבית. הם ברחו כלילה מן הפיר ורק אחותי — רחל — אשת השומר יאנק פרוינד, נשארה בבית.

מיד הפשיטה אנקה את הילדה, שהי מוכרחה היא לישון. לא עלה כלל על דעתנו כי ייתכן ולא נספיק עוד להלישה, אשתי נשארה בבית ואני יצאתי לברר מהו המצב ולאסוף את המנה-הקצובה של הלחם. נמצאתי בשוק כאשר המסאית הראשונה, מלאה אוקראינים, עברה ליד המחסום. היה זה ב־7 בבוקר. עודני רץ הביתה והנה הופיעה מסאית גוספת ומאחוריה מכניווחיהם של בעלי השררה מאנשי האֶס. אֶס. סכל עבר נשמעות יריות. הגיטו מוקף.

יום ד' ה־19 באוגוסט שנת 1942. הגיע יום ההשמדה והאבדון. מאד הייתי רוצה לתאר יום זה בצורה כה פלאסטית. עד שכל אדם יוכל להמחיש לעצמו את שבעת מדורי הגיהנום, בו עברו האנשים, משהבינו סרס כי רומן,

ד"ר גליקמאן שיטשה קרבן ראשון באותו היום. היא התגוררה ליד הסעבר הוורשאי, רופאת-השיניים היפהפיה, אם לשני ילדים, יצאה בשקט אל הרחוב כדי להראות תעודתה לאוקראינים ולהוכיח כי היא אף מטפלת בשיניהם של השוטרים, בבת-צחוק נעימה הושיטה תעודותיה ובעוד ידה באוויר, נשמעה היריה ושוב לא היתה בין החיים.

הו אשה מאשרת שכמותך! נפלת שעה שלא הוזגרת כלל בטעות ומבלי דעת כי יחד עמך נידונו למוות שני ילדייך החינניים.

כל הקשיים הוסרו מעל דרכם של הגרמנים. תחילה פנו אל בית המשטרה. הם ציוד על היהודים המרוכזים שם להסתדר בשורות וללכת למגרש, מקום שם יומיינו האנשים ותשחררנה משפחותיהם של השוטרים, השוטרים רצים כאחוזי תזוית. הם אינם יודעים מה יעשו. כל אחד דואג למשפחתו ולעצמו. רצים ושורקים ללא טעם ומטרה.

האוקראינים יורים מדי פעם. היום אין יורים עוד באוויר, כל יריה מכוונת לראשו של אדם, שעה שהמרחק המירבי בין הקרבן לבין רוצחו, מגיע אך בקושי לכדי 2 מטרים. האנשים נופלים, מן הנולגלות הסנופצות פורץ ומשתפך המוח. הדם זורם. היהודים מבלבלים לחלוטין ואינם מבינים מה קורה כאן.

הן אין הם מסתתרים כלל, נכונים הם להסתדר בשורות, לכל אחד ניירות רשמיים ותעודות המעידות כי עליו לא חלה פקודת הנירוש. מדוע אם כן יורים הגרמנים? באיזו זכות, על פי איזה חוק נהגים הם כך?

המהנדס רוטבליט (איננו בטוח שזה בדיוק היה שמו), ניגש אל קבוצת קציני האֶס. אֶס. אבי תכנית השופים שבאוטבוצק הנהו וידידו תאישי של הקרייז-האופטמאן, בבת-שחוק נאה מושיט הוא תעודותיו, ביד אחת נוטל הקצין את התעודות וכו ברגע ירה בירו השניה בראשו של המהנדס. הלה נופל, אך הגרמני, תחת לעיין ולוודא מיהו האיש אותו הרג, מחטט בכיסיו של החרוג כדי לקחת את כספו ואינו חס על המאמץ לעקור את כותרות הזרב מעל שיניו.

הו רוטבליט המהנדס! הן יכולת להינצל תודות לרכושך ורשימות-המעבר שבידיך, למה זה נפלת ברוב תמימותך?

בינתיים מסתדרות השורות ליד בנין המשטרה. הגשים וילדי השוטרים נכנסים אף הם

לשורות. רק אשה אחת נמצאה באוטובוס כולה. שלא אברז עשתונותיה. טולה היא זו. אשתו של קרוננברג. מכניסה היא את חותנה לשורות והיא עצמה מתיישבת על ידי מכשיר הסלפון שבמשטרה. בעלה הקדים ומסר שני שעוני זהב לרב־סרן בראנד הגריהי נשאר במקומה. הגברים הנשים האחרות. לא הפסד כלל שטולה אינה נמצאת ביניהן.

הנעתי בריצה הביתה. בבלי דעת מלבישה אנקה את הילדה. היא עצמה לבשה שתי שמלות. הצאית. חולצה מקטורן למעיל עליון. בכונתה להסתתר במרתף. אימה ופחד משתלטים עלי. הן עלולה הילדה לפרוץ בככי ואיש לא יתחשב עוד באנקה. כי אשת שוטר היא. ירצחה עם אטושקה ושאר האנשים המסתתרים במרתף. כחטר דעת הנני חוזר בריצה אל הקומיסאריאט. מספר לקרוננברג על שאשתי הסתתרה במרתף ושואל לעצתו. — הביאנה לכאן עם הילדה. עונה הלה — בחיי ראשי. כי תשוחרר.

מבלי לשעות לכדורים המתנפצים מסביב הנני שועט הביתה. הודה לאל שמצאתי עוד את אנקה בחודר. היא החלה אמנם יורדת כבר למרתף. רק כתפיה וראשה נמצאים עדיין מעל פני הרצפה.

אני מתגשם בכבדות וצועק: „אנקה. קרוננברג תובע שתתיצבי במגרש. לא נשקפת לך כל סכנה“. „היכן רחל ז' שואלת היא. — במקום הריכוז. כמובן“. אנקה חוזרת ועולה. אנו מסווים את הכניסה למרתף לבל ימצאו את דודתי ובנה ואת כל האחרים. שהסתתרו שם. אני נוטל את בתי על זרועותי ומוביל את אשתי. לא זו בלבד ששתיהן אברז לי באותו היום. אני עצמי הובלתין כתליון. לקראת המוות. אנו מצטרפים לשורות ומשתוממים על כי אנשים זרים נשתרבו לבין שורות השוטרים. הננו מתנחמים בכך. שבבואנו למגרש הנגרים. תיערך סלקציה נכונה. אנקה ואטושקה עומדות בשורה ואני מתרוצץ בסמוך להן. מבין היודנראט מגיע טור ארוך של אנשים. אלו הם הפקידים עם משפחותיהם. בראשם היושב־ראש. הם צועדים בבטחה. הן יודע לכל. כי ישוחררו מיד. למגרש מגיע גם הדייר אאוגארטן — הרופא הראשי בגיטו והמצטיין בין רופאי־החזה בכל המחוז. לא בכדי שימש כרופא ראשי בבית החולים בהאנובר.

רוצה הוא לגשת אל קציני הג'אס. אס. ולהראות תעודותיו. הקצין מניח ידו בכיסול. כאוסר שהכל ידוע לו ומחוזר. אך בינתיים חייב הרופא להמצא בשורות. הוא ישוחרר משיגעי למקום הריכוז. פלוגת אוקראינים מקיפה את אזור המכבסה. מקום שם נתרכזו הנשים המשכילות ביותר וילדיהן עמהן. הנשים ניצבות ליד הגיגיות ובידיהן בגדים הצריכים כביסה. הנו בעצמם: הבגדים הבלואים יעוברו בעתיד מחדש וישמשו את הגרמנים. ואכן. שומר אוקראיני. כשנשקו בידו. הוצב לשמור עליהן לבל יחדור למכבסה מישהו בלתי קרוא. בזה הרגע סופיע מוכיר משטרת הגיטו — ארליך. ומבקש להכניס את אשתו למכבסה. האוקראיני הוסם דרכו ומאיים בנשק שבידו. ארליך אשר ניסה עוד קודם לכן להביאה אל המגרש שליד בית המשטרה. אך גם לשם לא נתנו לו כבר לעבור. רץ עמה ביאוסו הרב ומסתירה במרתף שבביתו הנמצא סמוך למכבסה. לפתע מסתבר כי מספר האוקראינים המקיפים את השטח. גדל בהרבה. הם פוקדים על הנשים להניח את הבגדים מידיהן ולצעוד לעבר המגרש.

האנשים הופכים אוטומאטים. בובות־תיאטרון מטופשות וללא־חיים משלהן. מדי רגע נשמעות יריות ונופלים חללים. איש אינו מסוגל לחשוב. נשמעות אך שריקותיהם של השוטרים ויריות האוקראינים. מתחת לרגליים מתגוללות נוריות. קציני אס. אס. העומדים

בקסדותיהם, נראים כאלים למהצה אל מול פני המון האביונים הכנע. הללו — תרמילים על גבם, הינוקות בורעותיהם וכליבם אימה נוראה.

האוקראינים דופקים ביהודים ומובילים אותם מכל עבר למגרש. אף כי כולם ממושפעים וצועדים הישר, נרצחים יהודים רבים ברחובות. ביחד מרבים האוקראינים לירות בצעירים ובנערות נאות.

שעה שהם נתקלים בוקנים, בעלירמות ומשותקים למחצה, אינם יודים. הם חוזרים ופוקדים על בני משפחותיהם של הללו לשאתם ולהביאם למגרש. ראיתי אשה משותקת רגליים שהתחננה בפני האוקראינים כי יירו בה. אך ללא הועיל. בני ביתה נאלצו לשאתה מקצה העיר אל הקצה השני, מקום שם הוכנסה לאחרי־מכן לקרונות. ראיתי אשה שאך לפני שניות אחדות היתה בריאה ושופעת חיים והנה לעיני ממש אחז בה אוקראיני ובאת שבירו החל מרביץ בין שדיה עד שהגוף כולו נחצה לשנים.

גם סעבר לפסי הרכבת מריצים האוקראינים את היהודים. שהתייצבו ברובם הגדול, בעצמם. היהודים שומרים על צעידה ישרה ומסודרת. כל ההמון צועד וקרב אל מגרש הנגרים, אותו הכשירד וגורו היהודים כמו ידיהם. שבורגא יהודים על הקרקע מאחורי גדר התיל, גדול המגרש ויימצא בו מקום לכולכם. מה, הם נחרזו כבר כולם, כל תושבי העיר כולם? קבלו אישוא ליריעתכם כי כולכם תגורשו. איש לא ישחרר מחובה זו והשוטרים בכלל, עכשיו שומרים כבר עלינו חסד הסנורים סר מעלינו כבמחירי. כולנו הולכנו שולל!

מכלל האוכלוסיה בת 12'000 איש, מרוכזים בכאן כ־8,000 שרובם הסכרע התייצב מרצונו. אשתי גיבסת בי בעיניים אלמות. היא אינה אומרת דבר, אך הסכס הזה...

„צאלק, כלום תפסו את דודתך, צ'רנה?" — הו לו עמד בי הכוח לשקר ולהשיב כי אמנם נתפסה ונהרגה בו במקום. לצערי אינני מסוגל לכך והריני מכחיש במנהר־ראש.

— „צאלק, היכן אשתו של קרונברג, זה שפקד עליך להביאנו לכאן?"

אני שותק וכי מה אשיב לה?

„צאלק, הללו שהסתתרו ישארו בחיים, לא כן? אינני עונה דבר, כלום יודע אנוכי? האמנם מסוגל הנני להבין עוד משהו? הלמות פטישים בראשי, משל, מפל הניאגרה שוטף בערו, במצב זה אינני תופס מאומה, אבד לי כליל כושר המחשבה. הגרמנים מכינים, שאין זה רצוי שהאנשים לא יעשו דבר ויתפנו להרהר ולהשוב. הם פוקדים על השוטרים להביא מים סן הכאר הסמוכה. אני פוסע אוטומאטית, הנני שומע קולות ואינני קולטם. כן, מישהו מציע כסף, שאקדים ואשקבו מחוץ לתור. איזה פתי הוא האדם, וכי לשם מה דרוש לי הכסף? השמש יוקדת, בתי לא אכלה עדיין וכבר הגיעה השעה להשכיבה לישון, כרגיל ישנה היא בשעה זו בחורשה. הו בתי, בתי!

היום בריוק מלאו לך שנתיים, לו אך ידעתי ביום היוולדך מה צפוי לך כי או הייתי חונקך בידי שלי, הן בעטייך תאבד היום אנקה, ושמא את עצמך נכרתה מכין החיים בשל סכלותם של הוריד? מי עוד יודע כאן היכן הסיבה ואיה המסובב? לפי שעה יושבת את מאחורי התיל וגיבסת בי בעיניים רציניות. שוב אינך בוכה ומתאוננת, בגרת במשך שעה אחת ואף זקנת, כיוון שנתברר לך, אל נכון, כי נדונת למות, חוש טמיר מנלה לך זאת, את מושיטה אלי זרעותיך והרי אינני רשאי לקחתך, שהרי יירו בי בו במקום, ומה אם יירו בי? בי? הוי פחד נורא זה — אימתם של העבדים! בינתיים הצטיידו הגרמנים בכסאות, התיישבו מסביב, שותים בירה קרה, אוכלים, מעשנים וצוחקים, למען לא יעז איש לקום

נזרות ראשונות : ליהודים אסורה החליכה במדרכות (גיטו לודי)

Generalgouvernement
Distrikt Warschau

Warschau, den 1. August 1941
6. August 34

Der Kreishauptmann
des Kreises Warschau-Land

An das
Judenrat
in Otwock

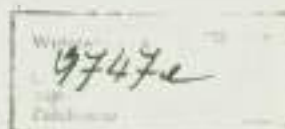
I.

Betrifft: Errichtung eines jüdischen Leuchtenkrankenhauses.

Die bereits früher angeordnete Errichtung eines Leuchtenkrankenhauses innerhalb des jüdischen Wohnbezirks in Otwock ist immer noch nicht durchgeführt worden. Ich gebe hiermit dem Judenrat eine letzte Frist zur Errichtung eines eigenen Leuchtenkrankenhauses bis zum 1.9.41. Bei der Einrichtung des Leuchtenkrankenhauses sind die Leistungen des Kreisarztes bzw. des Sanitarztes in Otwock zu befolgen. Das Leuchten-Krankenhaus muss schon deshalb bis zum 1.9.1941 eingerichtet sein, weil bis zu diesem Termin alle jetzt im Kreiskrankenzuge Otwock befindlichen jüdischen Kranken dieses verlassen müssen.

Der Vollzug der Einrichtung des Leuchtenkrankenhauses ist mir bis zum 5.9.41 zu melden. Ist das Leuchten-Krankenhaus nicht bis zum 1.9.41 eingerichtet, so sperre ich die Lebensmittelzulassungen für die gesamten jüdischen Wohnbezirk.

/-/ Beprecht.

נרל גוברנונס
איוור ורשא

ורשא, 12 אוגוסט 1941
6 אוגוסט 34

מסקד המחוז של מחוז ורשא הוסיביה

ליודנראט באוטבוצק

הנדון: הקמת בית-החולים למגפות.

ההוראות שניתנו מקודם לחקים בית-החולים למגפות בתוך הרובע היהודי באוטבוצק לא בוצעו עדיין. הנני מתן ל"יודנראט" סודע אחרון, לחקים בית-החולים למגפות והוא 1 בספטמבר 1941. עם הקמת בית-החולים זה על היהודים להיות להראות של רובא העיר או רובא המחוז של אוטבוצק.

בית-החולים למגפות מוכרח להיות גמור עד ל"1.9.41, כי עד למועד זה כל החולים היהודיים חייבים לעזוב את בית-החולים באוטבוצק. על השלמת הסידור הנגמרי של בית-החולים למגפות צריך להודיע לי עד ליום 5.9.41.

אם בית-החולים למגפות לא יותקן עד 1.9.41 אסכים את חלוקת המגונות ליהודים בתחום מגוריהם. (---) רופנרנט

ממקומו יורים הם מדי פעם בחמון. יש ומוציאים אנשים מבין היושבים ומרביצים בהם באלותיהם עד שינפחו נפשם.

היהודים רואים כל זה וראה זה פלא: גם עכשיו אינם מבינים את הומרת המצב. ישנם אנשים התובעים עתה מן האחרים. שיחזירו את החוב. שהם חבים להם. הכסף הארוז! כלום לעולם יאמינו האנשים כי בכוחו של הכסף להצילם מכל אסון? אחת מחברותי מבקשת. שאגש לביתה ואביא כספה שנשכח בעצמת הבהלה והוא מונח על השולחן. מכר אחר מבקש שאתן לו לפחות 20 זלוטים. כיוון שאין עמו אף פרוטה. מה מבקשים הם ממני. שעה שאינני תופס כלל את המתרחש על סביבו ובמחוי מגקרת רק המחשבה כי בעצם ידי הובלתי למוות את היקרים לי מכל.

לפתע מתרוממת אשה אחת היוצאת מבין שורות היושבים. קאמיניצקה צועדת בעוז לעבר הקצינים. היא מראה להם תעודת־זהות נוצרית. חובטים בה אמנם קצת. אך משחררים. עד סהרה נעלמה היא ברובע הפולני. האשה ניצלה.

ואילו אנקה מביטה עלי ואינה אומרת דבר. היא אף איננה משמיעה את הטענה כי כעטי אין לה תעודת־זהות. אלי שבשמים. מה כבר עווני? הנני מפנה את ראשי הצידה ושוקק. וכי מה אומר? האם עלי להצטרק ולבקש מחילה? כלום יש עוד מה להגיד שעה שעומדים מול פני המוות?

חורה להם לגרמנים על כי יהודיה אחת השכילה לרמותם וניצלה. אבל זוכים הם גם בסיצוי בלתי צפוי: סן הרובע הפולני מניעה אשה יפת־תואר ואלגאנטית. גם אנו איננו יודעים הפולניה היא. או יהודיה. היא נגשת אל הקצינים ומדברת אתם. מה רצונה? יהודיה היא ומבקשת להילחץ אל אמה הנמצאת על המגרש. הם אינם מאמינים למשמע אוזניהם: פולניה או יהודיה? — חוזרים הם ושואלים. משהוסבר הדבר לבסוף. אינם סרכינים ראשיהם בפני הקרבן הנאצל. חובטים בה באלותיהם ודוחפים אל בין השורות.

במשך כל אותו זמן היו השוטרים בטוחים כי אף הם נידונו לגירוש. שוב לא הורשי להתקרב אל בית־המשטרה. אך ניתן להם להסתובב כרצונם בתוך העיר. אחדים ביקשו להם מפלט במרתפים. אך מרביתם לא נתנו כלל דעתם על אפשרות זו. הלכתי עם ווילנדורף לחפש דבר מאכל לילדינו. שלא אכלו עדיין באותו היום. סובבנו ברחובות מבלי להחליף דברים בינינו. ידעתי כי ביכולתי למצוא לי עתה מסתור. אך לא הרהרתי בכך אף לרגע. הכיצד? אנקה מצפה שאביא דבר־מאכל לאטרשקה ואני אכזיבנה? מה טעם להשאיר בחיים. שעה שהן תגורשנה? דבר זה נראה לי אותה שעה כה אוילי. עד כי לא הבאתי כלל בחשבון. מצאנו קצת עגבניות וסוכריות ואף נטלנו כסחות אחדות לשמוש הילדים בקרון. היינו מיואשים כליל ובלתי מוכשרים למחשבה ושיחה. בשעה 12 הגיע ליפסר. הופיעו גם פראנק המפקח ודיק. הם מתייצצים ביניהם ומודיעים כי על כל השוטרים לצאת ולהחייצב מול בנין המשטרה. מקום שם יודיעום על גורלם וגורל משפחותיהם. דיק תקווה נתעורר בקרב הנשים והן מקוות אך לטוב. הננו משאירים אותן ועומדים בשורותיים ליד הקומיסריאט.

ליפסר מדבר בקול איטי. ברור וקשה בהדגישו כל מלה היוצאת מפיו. כלום אדם הוא זה. או האלוהים עצמו? איש אינו יודע אל נכון. פתאום ספטיק הוא נאוטה. מתקרב לשורות וניגש אל איש אחד: כלום שוטר הנך. כלב מזוהם ומכוב שכמותך? זי לעיניהם של שני בניו נהרג שווייצר הזקן. הם נתנו לו על המגרש פרט־שוטרים ישן וכך נצטרף לשורות. עיניהם רואות עתה כיצד נופל אביהם שדוד לרגליהם ואינם משנים את עמידת

הדום, אף ידע אינו ניכר בפניהם. ליפטר אומד בעיניו את השני בתור ואמנם גם נרי הוקן הצליח למצוא לו במגרש סרט ישן של המשטרה.

לא כובע־שוטרים לו ואף לא מספר. לעומת זאת תעודת־שוטרים אמיתית בידיו כיוון שבעבר שרת כמשטרה. ליבו פעם בקרבו בחלמות פעמוני הכנסייה. היסתכל ליפטר על המספר וישוחח עם זה שבתעודה? אך לא. ליפטר לא בדק ושואל האם ישנו עוד מישהו המבקש לתנות? ביאוש אין קץ יוצא מן השורות סלומניצקי הנמנה על אנשי העירייה. על זרועו סרט היודנראט. ברור לו שאין עוד מנוס ועליו למות. „לא. אתה נשאר“ מתריס ליפטר קצרות תווא חוזר אל הגזוזטרה. אל אלהים. מהו אומר?

— אתם השוטרים תשארו באוטבוצק, מחובתכם לסדר ולנקות את הגיטה. כל הסחורות הרהיטים ידוכזו במחסנים. האנשים שהסתתרו תעצרום ותשמרו עליהם עד שתגיע הזנדרמריה. אסור לכם ליטול סך החפצים והכסף. כשתורידו את הוילנות היוהרו לבל יקרעו. אל תשחיתו הרהיטים ואילו זהב הדולארים יש למסור אישית לידו. זכרו נא היטב: אל הטלאו כיסיכם, משום ש...הבוגד לעולם לא יישן“ הרי יודעים אתם כי אתי אין להתלוצץ. משתסתיים העבודה בכאן תשלחו לקארצ'י. מקום שם תעבדו עד סוף המלחמה ואז תשוחררו. לו נמצאו פה עמכם הנשים, ממשיך הוא בשלוה — וודאי שהייתי משחרר גם אותן, אך הואיל ותן נמצאות כבר על המגרש, אין ברירה ומן התכרח הוא שתסענה אף הן. חמש נשים שנשארו, מרשות רשמית להשאיר פה. אלהים שבשמים! כלום מתלוצץ הוא סתם או לרעג לנו? תחילה סקרו עלינו להביא את משפחותינו ואחר כך חזור ואמר הוא עצמו, שלו נמצאו בכאן לא היו מגרשות. גיסי — יאנק פרוינד צומד על ידי הדמעות וולגות מציניו. — „בן־אדם, כלום אדם תנך?“ רבוננו של עולם, הנה עומדים אנו, 100 בחורים כארזים ולפנינו אך דנדרמים אחדים מציידיים בנשק קל. תבה נתנפל עליהם, ניפול כולנו כאיש אחד! אך לא! קרונברג מקבל את רשות הדיבור. אשתו לא הוצאה אל המגרש, עלי רעל תאחרים בלבד, פקד לעשות כן ומה עתה בפיו? „מודים אנו לך, אדוני סגן. בחורים חוזר על כך בקול רם“

אולם ליפטר מניד ידו בביטול וצוחק בליבו. יודע הוא יפה, כי בכוא השעה, כשהבושי ישלים מלאכתו, יהרוג הוא בעצם ידיו, את קרונברג ואשתו ואת שאר השוטרים, שהרי כולם נידונו למות. אך אנו איננו יודעים על כך דבר, ולו אף ידענו, מה לא יעשה יהודי כדי לזכות בשעת חיים נוספת? מצויים שוטרים שהשטחה אופפתם. במקרה נתגוררו הרחק מבנין המשטרה ונשותיהם הסתתרו כראוי. הרזוקים מרצצים כיוון שאין להם לסי לדאוג ואילו הללו המאבדים עתה את נשותיהם וכי מי זה ידאג בשעה זו לזולתו? מי האיש המסוגל בכלל לחשוב עתה?

לא. אחד כזה נמצא אמנם בינינו, הוא ווילנדורף הכרי, רוצה הוא להחזיר בפוסבו את סרטי השוטרים ולהודות על נדבת־החיים, מבכר הוא למות בצוותא עם אשתו ובנו הקטן. קרונברג מסרב לאפשר סחוזת זה. הוא אומר לוויילנדורף כי חפשי הגהו לנהוג כרצונו ולהצטרף אל אשתו, אך לא יורשה לערוך כאן הפגנה העלולה להזיק לשאר השוטרים. אחדים מן השוטרים הבכירים נשלחים ל„זופיובקה“ לקבור שם את המתים. יאנק צורף לקבוצה זו. אני מצליח להתחמק מכך וחוזר עם שאר השוטרים אל המגרש. אנקה יושבת ומצפת לבשורת השחרור. מה אומר לה ומה עלי לעשות? הנה הגענו. כבר מרחוק זועקות אלי ידיה המושטות בתחינה: „צאלק, צאלק, האם שחררו אותנו?“ גם אמושקה מושיטה אלי אינסטינקטיבית את ידיה. אני שותק, ווילנדורף חוסך ממני את המאמץ הכרוך

במתן התשובה הנוראה. הוא קורע בשתיקה את הסרט שעל זרועו, משליך את כובע השוטרים ואת המספר ומתיישב בשקט ליד אשתו. גיוסע יחידיו — זו תשובתו האילמת של וילנדרף.

איש הכבוד הוא, קומוניסט מימים ימימה. הו וילנדרף ידידי וכי מה אספר אודותיך? במשך שנה תמימה היינו צמד ידידים, שאין להפריד ביניהם. אתה הקומוניסט ואני הצינוני. עכשיו, אתה בלבד הצלת את כבודה של יהדות ארטבוצק וכבוד המשטרה. המתקת לאשתך את רגעי חייה האחרונים. ואילו אני? מה עשיתי אנכי, המשיכיל? הקרעתי גם אני את סרט המשטרה מעל זרועי? לא. חסר לי העוז לעשות כן. יכולני כמובן לתרץ זאת בכך שנעתרתי להפצרותיה של אשתי שאני לשתות אשאר בחיים ואנצור את זכרה. אם מזכיר אני זאת, הרי רק לשם הרגשת אצילות נפשה של אנקה. עם זאת ברור לי שגם בלי שתבקשני לא היה בי האומץ לעשות כן. התנהגותם של ההמונים השפיעה עלי השפעה סוגסטיבית מלאה: גמות, ולו גם מתוך כורח, יום לאחר מכן ולא יום קודם מתוך רצון חפשי, באומץ ובנאוה.

חלפה שעה, חלפה גם זו השנייה. היהודים הופכים אדישים ושויינפשו. שוב אינם חושבים כלל. וכי במה יהגו? במה את מתהרת אנקה. רעיותי? אולי בכך שליך יושבת אתוהך עם ילדיה ושוב לא יותר בחיים איש מכל משפתהך? שמא מסתכלת את בבתך ובזכרונך עולים רגעי הכאב הנורא בטרם ילדתיה, ושנות חינוכה במסירות, תוך הקרבה עצמית? במה חטאה היא? המתאמצת את לרדת לסוף דעתם של הנרמנים, שאיש מביניהם אינו ניגש ונוטל את אטושקה על ידיו והרי עד כה לא נמצא איש ברחוב שלא יעצור תחתיו בעברך, ולו אך להעיף עין בבתנו היפהפיה.

כלום הוגה את בקלנוע שהקיסות כמו ידיך, אם בדשא הנבוה שבחווילתך וצילם הנרחב של האורנים, אותם לא הרשית לי לזכות? מה עמוקה שם הרמטה ואין מתריד. טוב היה לשכב שם ולהרדם, כפי שנתגת לעשות תמיד בימי אוגוסט הלוהטים, ואולי הוגה את בשוטר הפולני שאף הוא שומר עליך ורובהו בידיו. שנים על שנים היה מבקר בקולנוע. נושק ירך ומשמיע מחמאות מבעד לנגינת הקספה, הזור ואומר כי נעורייך זוהרים לאור מאות גורות החשמל הדולקות מסביב. ואילו אתה, אך תקומי ממקומך, לא יחסם כלל לירות לעברך את כדוריו נושאי המוות.

ושמא בפולנים הסתכלי, המביטים בנו מן החשמליות העמוסות לעייפה ורואים בפעם האחרונה את יהודי ארטבוצק, בחלקם מרוצים הם בודאי ומתלוצצים עד כמה מהוגנים ושקטים היהודים הירשכים על המגרש — שלוויים כעדר כבשים. בחלקם מתוים בידם את סימן הצלב הקדוש ושפתותיהם לוחשות: „שלוות ומנחת עולמים, אמך". שהרי את נחיותינו רואים הם כבר כנגד עיניהם. ואולי, אולי תשאלני את נפשך מיהו אשר גרם לאברנה של פולין העצמאית, את או הללו? כלום מסוגלת את להעלות על דעתך כי אשאר עוד שנים רבות בחיים, אשבע נחת עם אשה אחרת ואשכחך? ואולי מקרה את עד לרגע האחרון, שתזכי עוד לשהרור וחנינה? הגם עתה לא תביני כי יטלוך ויטלוך לקרון־בהמות דחוס? המתפללת את בנפשך, או שנשברת ושוב אינך מסוגלת לחשוב?

המעלה את זכר השעשועים בקאסינו, הטילים בזאקופאנה, מביטה באטושקה בתך הצעירה ומשתוקקת אך לחיות, לחיות, לחיות! במה תהרגרי אניושקה?

במשך כל חיינו המשותפים שיתפת אותי בכל מחשבותיך, אך ביום האחרון אינך אומרת דבר, אך לא! הנה אמרה בלחש: „צאלק, השג נא רעל בשבילי ובשביל הילדה".

גם בשבילי" — מוסיפת אחותי רחל במחירות. מניין יימצא לי כאן רעל? הנני כאוטומאט יודע למלא פקודות, אך אינו מבין דבר. אני הולך אל בית המשטרה ומטלפן משם אל בית המרקחה של פודולסקי. במשך כל ימי התגוררתי מול בית-המרקחה. — מדובר פרחודניק. אבקש לשלוח אל גדר הגיטו שלוש מנות רעל לאנשים". נכון, 200 מסר מלבד, מסרידים ביני לבין בית-המרקחה. אך אינני יכול לגשת לשם. אני מחכה אך המשלוח אינו מגיע. ליד הגדר מסתובב פולני אחד על אופניו. אני מבקשו שיגיש אל בית המרקחה. הוא חוזר ומודיע שהם מסרבים לספק את מבוקשי בלי אישורו של רופא. מתקוץ? וכי מניין יימצא לי רופא? אכן, ד"ר אאוגארטן נמצא על המגרש. פעמים כה רבות תציל פולנים כיהודים מסוואת בטוח. יתן גא לי הפעם את מתקון-הסוואת. הנני חוזר אל מקום הריכוז: „אדוני הרופא, תב גא חתימתך לשם השגת רעל. ללא דברים שולף הוא עט גובע ופנקס. אאוגארטן — הד"ר למדיצינה. מנהלו לשעבר של בית-החולים בהאנובר, מוסתה גודע למחלות החזה. רושם את המתקן. בשוליו מוסיף הוא מלים אחדות בלאטינית. חותם. רושם את התאריך — 19 באוגוסט 1942 ומציין: „בשביל פרחודניק". עד מה טוזר הדבר. מבעד לחיל הנני נוטל את הפתק. אין כל צורך לשלם. מה מתעווה כאן? כלום טרגדיה היא זו? קומריה? ואולי פשוט תיאטרון-כובות? הנני חוזר אל גדר הגיטו. הפולני עורנו שם. אני מושיט לעברו את הפתק. כעבור דקות אחדות חוזר הוא ומסר לי 10 טבליות לומינאל מסרב לקבל את התשלום. כלום קנה זאת על השבונג, או שלא רצו לקבל כסף בבית-המרקחה. זאת לא אדע.

מי יודע איך פועל הלומינאל ובכמה טבליות יש להשתמש? מישהו אומר כי די בשלוש טבליות כדי לתרדם לנצח. אחותי רחל, אינה מהססת כלל. גוטלת שלוש טבליות. ממיסה אותן בכוס מים. שותה בהיעלם אחד ומיד שוקעת בשינה עמוקה. היא לא נפרדה אפילו מאף איש. כן, עוד קודם לכן מסרה לי זוטות אחדות כמזכרת לבעלה. אכן, בחורה אמיצה. אשתי מכינה לעצמה את שיקוי הסוואת. אף היא מתכוונת לשתותו מבלי הפרד ממני. היד האוחזת בכוס מתרוטטת לעבר הפה. אלא שברגע האחרון מרשיטה אחותה את ידה ושופכת את הכל על הארץ. היא בטוחה שגם שם תשארנה בחיים. במה את תוגה גיסתה. כלום מהרהרת את בבעלך שלא הרשית לו להמשיך שירותו במשטרה ובעטייך נהרג, אם כי יכול היה להשאר בחיים?

ובמה את חונה גברת מהגדס סקרטניצקה המכובדת? חיוך מרחף על שפתי האשה האצילה ושפתיה לוחשות: אותנו לא יכחידו. נכון. את משפחתך לא יוכלו עוד הגרמנים לעקור משרשה. כבר לאחר טרוץ המלחמה הצלחת לשלוח את בנך ובתך לארץ-ישראל. הבן התגייס ולחם עתה בודאי בצבא אנגליה. הוא ינקום את דמך ואילו בתך סיימה חוק לימודיה בטכניון. שבחיפה. היא תתחתן בעזרת השם וכשיוולדו ילדיה תבנה אותם בשמך. צדקת בהחלט — שמך ומשפחתך לא ימהקו מתחת לשמים.

ואת גברת שילר, שהנך גרמניה מבטן ולידה, מה חושבת את בשעה זו? חלפו 40 שנה מאז קשרת גורלך בגורלן של יחודי. היקפת אותו אהבה ונאמנות. התחלקתם בכל הטוב והרע שזימן לכם הגורל. עזבת למענו את מכורתך כדי לגור עמו בנישו אוטבוצק ועכשיו הולכת את מרצונך החפשי... כלום מצטערת את על קרבנך ושמא תתגאי באהבתך הגדולה המצויה עליך להילוות אל אישך אף לטרבלינקא? — רואה אני: מנחמת את את אישך וכולך ככלי מלא בושה על כי מוצאך מעם הראנדאליים. ואת העלמה זילבר, במה את מהרהרת? עוד אתמול החמצת את ההזדמנות לנסוע אל

מכריך, שבלובליון. יכולת להינצל. הן כל פולני היה מאושר לו אך הסכימה יעלתהן זו. עשירה ואצילת-הנפש להינשא לו. ואולי צר לך לזכר בתוליד והנך חוזרת ושונה בעקבות, לילייה הנדהה, כי טרם טעמת ממנעמי החיים וכבר הגיעה שעתך למות?

אתם סקדי היודנראט, במה ההגו עכשיו? נכונים הייתם לעשות כל דבר למען הגרמנים הם בחלו בכם. לא שמתם אל-לב כשכינו אתכם בגיטו — „יודן-פראסט“, שהרי כוגדים הייתם בעיני היהודים. ודואי מצטערים אתם על שלא בכרתם להתנדב למשטרה. ואתם הרבנים, חכמי היוד, מה דעתכם אתם? כלום גם עתה התפארו כי „עם הבחירה“ אנתנו והנכם נהרגים „על קידוש השם“? ושםא הייתם עתה מעדיפים להיות בני עם פשוט, להימנות על פשוטי העם. או אף על המרשעים, למען תזכו בהיים?

העשירים, במה ההגו אתם? אפילו בעמדתכם על סף המוות הנכם בודקים הנחפר רכושכם שבבגדים כהלכה ולבכם סמוך ובטוח כי הוא עוד יצילכם.

במה הוגים עתה הייטים, סנדלרים ושאר פרעלים יהודיים? צדקת גדאלוביץ, אם אך תישול עמך חליפת מדים גרמניים ותוכיח להם עד מה גאה עבודתך, איש לא יפגע בך לרעה, וכי מי עוד מיטיב לתפור כמך?

קוו, קוו לטוב ביותר, אתם לא תגורשו!

ואתם ילדי צנטוס, מה דעתכם אתם?

„הרעבה היא לגרש יתומים“ — אומר אלי נער קטן, וההמון היהודי, מהו חושב?

מאוכזב, שווה-נפש ואילם, בבלי דעת חולפים במחוך דברי החזונו: עם כי „יאבד“ יש ובו האשם, שעה שישתלט עליו יאוש ללא קץ, תורה לו הספקנות כי רך ונכסף המושכב שבקבר.

... הנני חוזר אל אשתי וטעמיה לה שוב ארבע סבליות לומינאל, הקרונות מגיעים. הוי אלוהים, אלוהים — עשה שיתארע נס! הננו פונים אל הגרמנים, כמעט על ברכינו מבקשים אנו הסר לנשותינו, השטן הגרמני מוסיף ללעוג ולאהז עיניים: „טוב — אומרים הם — הנשים תשוהררנה, כעל כנפי רננים טס אני אל אשתי: „אנקה, ניצלת“? נשותינו מוצאות מן ההמון, עתה מתחוללים שם נחזות מן „הניהגוס“ לדאנטה, אחיות ואמהות אנוסות ללכת לקראת המוות ועיניהן רואות כיצד ניצלו בנותיהן, שוטרים — רווקים בוחרים ארוסותיהם, או אחיותיהם, האמהות מוסרות הטבעת לבנותיהן, כדי שתיראנה כנשותאות.

היילגדורף, היילגדורף וכי מה עוללת? במו עיניך מסתכל אתה ורואה כיצד ניצלות נשות השוטרים ואולם אתה תיאלץ להכנס עם אשתך וילדך לקרונות, כיוון שמאסת בסרט השוטרים, במו ידיך חסמת בעדכם את שערי ההצלה!

הוי למה מיהרת כל-כך רחל אחותי להסיק מסקנות הייאוש!

ואולם האחיות הרחמניות מ-„זוסיובקה“ מבקשות להצילה בעזרת זריקה, המורקים בידיהן, אך מניין יימצא כאן חלב? אך לא, הן אינן מוותרות ומזריקות חומר אחר, לאחר-מכן מסתבר כי בין כך היתה מנת הלומינאל זעומה יתר על המידה, רחל מהעוררת ומצורפת לשורות נשי השוטרים, כמעט ללא הכרה מחזיקה היא בידה את האישור שעל שם בעלה, שבכוהו להצילה עתה, אכן, ידי אחיות „זוסיובקה“ לא רעדו בידיען כי אותה יצילו, אך הן נידונות לאבדן, הוי אנקה, אנקה! היימצא המשורר שיתאר אצילות נפשך? אך זה עתה התעוררת מקמאונך ונראה זיק הנאולה וכבר נכונה את להקריב קרבנות חדשים, „צאלק, מבקשת את בתחניה, ניקח עמנו את בת אחותי, נניד כי בתנו היא וכך תינצל עמנו, נדאג

לה נטפל בה... אך לשוא תבקשי ותתחנני. סומאה היא תאהבה. אם אמנם התאהבה נפש אצילה שכמותך בי, באדם שאיננו ראוי לך, הנני יודע כי כעת אוכל להגיד להגנתי. שהיה ברור כי עם שני ילדים בוודאי לא היה סיכוי כי ישחררנו. אך למה זה אונה את מצמוני? לא השכל הדריכני ביום זה. כי אם אינסטינקט ציור אשר גילה הלוט ממצפונה האמיתי של חית-האדם. אצילותם של אלה. מזה — ונולדתם של האחרים. מזה.

לכסוף מוצבת קבוצת בני ביתם של השוטרים מן הצד ופוקדים עלינו להכניס את כל השאר אל הקרונות.

הו גרמנים ארורים! מה פקחים אתם. באיזו מהירות הפכנו בידיכם בוכות ממושמצות. הננו עובדים במהירות, לא זו בלבד ששורב רוח המרי לא הפעם בקרבנו, נסתתמו גם מעיינות הרחמים כלפי שאר היהודים.

„בלגו, בלגו — צועקים האוקראינים. הקרונות מועטים מלהכיל את כל האנשים. הכניסו 200 איש לכל קרון.

במו ידיהם טובילים שוטרים את הוריהם לקרונות. הם עצמם נועלים הקרונות ומבריחים מבחוץ את הבריה. משל, כאילו דפקו מסמרים בארונות המתים, בעוד שהללו נושמים עדיין. קצב העבודה לא יסוער כלל, אתה הש לחץ בצערות, כאב צורב בלב ובראשך מנקרת רק מחשבה אחת: עוד מעט ניטול את נשינו וילדינו ונברח מסגרש ארור זה. אחד השוטרים טגיש לאביו מנת רצל, בעוד שאחיו, יסחפת בן 16 צועק ומטיפח: „זיגמונט, זיגמונט — ולי לא דאגת, מה?!" מחשיך כבר, כולם מצויים בתוך הקרונות. הגרמנים נגשים אל קבוצת משפחות השוטרים ומתחילים לטיינת. הילדים לא ישחררו — מודיעים הם. „צאלק, צאלק, מה אעשה? זיגמונט מה לעשות? עוצה עצה מרישה?"

בלא יודעים כמעט חופס אני באטושקה ומציבה מן הצד. עומדת היא שם, בשר מבשרנו רעבה ואחזות תנומה ומשתאת. אולי לא הבינה כלל כי אביה, שהוא מה טוב תמיד, משאירה בודדה בחשיכה. היא עומדת ואיננה בוכה. רק עיניה הגדולות נוצצות מאד. לפתע כונו הרובים לעברנו ונשמעה הפקודה: „השוטרים, עברו בריצה לקצה השני של המגרש ומסתדרו בשורותיים!"

עתה מוריד השד הגרמני את המסכה מעל פניו. אין כל צורך לשחק עוד קומדיה. דומה כי רגלינו תקועות במקום אך למעשה נרשאות הן אותנו למקום שהרעד לנו. את מאת הקרבנות האחרונים נכונים הגרמנים עצמם להעמיס בקרונות, ללא פרידה צרעד סוד הנשים לתוך אפילת הלילה, רק אבק וצלליות שאיננו יכולים להפריד ביניהן. רואים אנו מרחוק, הכל אבד. ועתה הלייני בשותיכם וילדיכם עשו נא עמהם חסד אחרון: חלקו חלחם למגורשים מבעד לאשנבים הצרים שבקרונות. בל יעזו להעליל כי הגרמנים מונעים חלחם מפי היהודים.

נשמעת עוד שריקה מפרשכת וכך יצאת אנקה לדרכך האחרונה. זה אלי — אל רחום חנון!

תרגום: לוי אשדי

SUMMARY

From the Diary of Z. Perchodnik

The excerpts of Z. Perchodnik's diary are from a manuscript in Polish entitled: "Chronicle of Jewish Family in Poland under the Nazi occupation".

Born in Warsaw (1916) the author of this diary, was a member of the Betar movement (youth movement of the Revisionist Zionist Organization), graduated an agricultural engineering school in Toulouse, France in 1937 and lived with his wife and little daughter, during the years before the war, in Otwotak.

In the Ghetto he served in the Jewish police. After the Otwotak Ghetto was liquidated in December 1942 Perchodnik managed to reach Warsaw where he found refuge at the home of a Polish woman.

The first entry of P.'s diary dates — May 7; the last — August 19, 1943. A post-script entry was made on Nov. 19, which tells of his intention to hand-over his diary to a Polish friend.

The author was killed during the Polish uprising in Warsaw, and the diary was found after the war.

In his introduction Perchodnik says that he intends it to be a "true, honest, and sincere confession", although he asks for no forgiveness, since the only person he could ask it from, his wife, even if she could, should not forgive..."

He tells how his wife and little girl perished before his own eyes in the in the Treblinka extermination camp, and how he fails them by inaction, consequently blaming himself for being spared. It is a tragic and cruel document of self-indictment.

Perchodnik also attempts to describe and explain how an intelligent and educated man, allowed himself to be led astray by enemy propaganda. Also how others, like himself, who served in the Ghetto as Jewish policemen, many of whom he knew personally as educated and decent people, could become servile and blindly obedient, even to the point of collaboration with the Nazis, and how human relations could become warped and distorted even within the bounds of one's own family, as in his case.

It is a striking document of human suffering and shame, shoking in its social and historical significance.